

CAIETE DE ARTĂ POPULAR

PORTUL POPULAR DIN ZONA PERȘANILOR

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

CAIETE DE ARTA POPULARA

CORNEL IRIMIE

PORTUL POPULAR DIN ZONA PERȘANILOR

ȚARA OLTULUI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Fotografii de Mircea Iuga
Coperta şi desenele de Iuliana Dăncu

CAIETE DE ARTĂ POPULARĂ

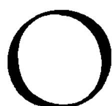
CORNEL IRIMIE

PORTUL POPULAR DIN ZONA PERȘANILOR

ȚARA OLTULUI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Rupea Cohalm
Oltul
Maleiaș
Ungra
Hoghiz
Dopca
Fintina
Bogata Olteană
Căciulata
Crihalma
Lupșa
d.-J.
Ticușul-V
Comana d.-S.
Hilmeagu
d.-J.
Venetia d.-S.
Galați
Șona
FĂGĂRAȘ
Șercaia
Părău
Cincșor
Dridifu
Beclean
Grid
Rucăr
Mîndra
Moul Romîn
Feldioara
Simbăta
Voila
d.-J.
Riușor
Luța
Hurez
Vad
III
ZONA PERȘANILOR
Glimboaca
Colun
Cirța
Olteț
Vistea-d-J
-m
Ludișor
Ileni
Toderița
Perșani
Arpașul-d.J.
d.-J.
Ucea d.S.
Corbi
Voivodenii
M-re
Săvăstreni
Sîncă
Săcădate
d.J
Scoreiu
Drăguș
Pojarta
Iași
Săscioriu
Hîrseni
Ohaba
Sebeș
Simbăta
Berivoii
m
Mrii
Copăcel
Sercăița
Bradu
Porumbacul d-S
Sărata
Streia
Arpașul-d.-S.
Vistea-d-S.
d.-S.
Netotu
Telechi
Vaida-Recea
Mărgineni
Bucium
Avrig
Oprea
Cirțișoara
Lisa
Breaza
Dejani
Sînca N.
Simbăta
Racovița d-S-
-d-J
Sebeșul
Porcești
II
I
ZONA AVRIGULUI
ZONA FĂGĂRAȘULUI
0 5 10 15 Km

dată cu prezentarea celui de al treilea «Caiet de artă populară», despre portul din Ţara Oltului, sînt necesare cîteva precizări.

În primul rînd, trebuie să spunem că numai o mică parte din datele referitoare la cele trei zone de port a putut intra în spaţiul restrîns al celor trei volume. Aproape fiecare sat sau comună — din cele peste 70 cuprinse în Ţara Oltului — ar fi putut duce la o lucrare de aceste dimensiuni. De aceea am căutat să redăm numai ceea ce ni s-a părut mai caracteristic. Dacă unele localităţi apar mai bine reprezentate, aceasta se datoreşte tocmai faptului că ele reflectă ceea ce e tipic şi pentru altele din jurul lor. Aşa este cazul cu Drăguşul, Avrigul, Mateiaşul, Veneţiile etc. Am urmărit să subliniem însă, într-o măsură destul de mare, diferenţele şi asemănările.

Nădăjduim că aceste lucrări vor constitui un început şi o bază pentru alte studii viitoare, ele ajutînd atît la cunoaşterea portului cu toate calităţile sale, cît şi la cunoaşterea vieţii sociale şi a transformărilor la care asistăm.

Se cuvine să arătăm tot aci că — din cauza spaţiului limitat — nu am putut aminti numele tuturor celor care ne-au stat în ajutor, cu multă bunăvoinţă, pentru informaţii sau al acelora care ne-au dat un concurs direct în cercetare (prof. G. Rogozea de la Făgăraş, înv. Ioan Iosif de la Mateiaş, înv. Nicolae Popa de la Veneţia de Jos, înv. Maria Neacşu din Bogata Olteană, înv. Maria Popa din Comăna de Jos şi alţii) cărora le mulţumim şi pe această cale.

Apărînd după lucrarea noastră despre portul din zona Făgăraşului şi după cea referitoare la zona Avrigului, caietul de faţă va stărui asupra portului din grupul de sate aşezat la extremitatea de est a Ţării Oltului, port care este aproape necunoscut, plin de frumuseţi născute prin sinteza creatoare la care a ajuns în urma contactului cu portul romînesc din alte zone, cu cel săsesc de pe Tîrnave şi cu cel maghiar din Secuime.

ŢARA OLTULUI ŞI ZONA PERŞANILOR

Dacă spre nord sau spre sud, prin limitele naturale atît de precis conturate de Olt şi de lanţul Carpaţilor, Ţara Oltului — cu forma ei lunguiaţă — are graniţe precise şi din punct de vedere etnografic, către cele două capete ale ei, şi mai ales la răsărit, aceste limite sînt mai sinuoase şi mai greu de stabilit astăzi. Trei factori, pe lîngă cel de graniţă naturală, contribuie la determinarea zonei: în primul rînd trecutul istoric, apoi o serie de elemente ale culturii materiale, între care portul deţine un loc de frunte, şi conştiinţa poporului, a locuitorilor care se consideră « olteni », începînd de la Porceşti, pînă sus la Cuciulata, Lupşa şi chiar la Mateiaş, unde ne situăm însă în plină zonă de interferenţă a Ţării Oltului cu Tîrnavele.

Mergînd de-a lungul Oltului şi fiind atent la înfăţişările diferite pe care le ia portul de la o zonă la alta, călătorul poate surprinde, azi încă, două caracteristici ale acestuia: una, aceea a unităţii şi a continuităţii de veacuri a structurii generale a îmbrăcămintei poporului romîn — cu atît mai puternică, cu cît mergi mai adînc spre trecut — şi alta, aceea a varietăţii de la un grup la altul de sate, îmbogăţită şi dezvoltată prin schimbările intervenite în condiţiile vieţii economico-sociale, cît şi datorită influenţei oraşului şi contactului cu alte naţionalităţi.

Legătura portului romînesc cu trecutul poporului şi cu viaţa lui de toate zilele, în toate împrejurările, se proiectează pe dimensiunile acestor două coordonate, lucru vizibil mai ales în această regiune.

Centrul Ţării Oltului este zona care a conservat mai puternic formele vechi, de parcă ne-am afla undeva la o rădăcină istorică aici, în apropierea Munţilor Făgăraş, unde şi satele s-au ghemuit unul într-altul, ferindu-se cît mai mult de urgiile istoriei şi formînd — tot de aici — o punte cu ţara din sud, pe urmele descălecatului peste munţi şi ale legendelor sale.

Zona Avrigului, spre vestul Țării Oltului, a trecut cu timpul sub influența Sibiului, dezvoltîndu-se și aici sate mari, în portul cărora pecetea Săliștei este tot mai vizibilă. La Gura Oltului fiind, aproape de trecătoarea de la Turnu Roșu, oamenii au împrumutat unele elemente din căldura coloritului portului oltenesc și muntenesc, dar au și trimis la rîndul lor, în Țara Romînească, un mesaj ardelenesc prin portul « ungurenilor » și prin alte influențe mai răzlețe.

Către răsărit, în zona Perșanilor, elementele străvechi din port sînt, la prima vedere, mai greu de descifrat decît în mijlocul Țării Oltului, dar ele au fost în bună parte aceleași. Elementele vechi, pe care sondajul arheo-etnografic le dă la iveală, ne duc spre legături mai îndepărtate, cu Pădurenii din regiunea Hunedoara, cu Țara Moților și chiar cu Bicazul și Moldova.

Într-o zi de vară, aproape că poți să străbați cu piciorul zona Perșanilor de la un capăt la altul și — tot mergînd — să-i măsori cu ochii întinderea din Olt și pînă în culmea domoală și împădurită a munților Perșani. Sînt vreo 12 sate și comune în această zonă, ce se întinde din sus de la Racoșul ce rămîne în afara Oltului și pînă la Șercaia. Aceste sate și comune, apropiate una de alta și așezate mai mult către Olt și avînd hotar mare spre munte, ne apar în două grupuri.

În partea de sus se află Mateiașul, Dopca, Bogata Olteană, Hoghizul și Fîntîna, toate închise în bucla nord-vestică a Oltului și înconjurate într-un fel de căldare de înălțimile dealurilor și munților. Sîntem în « țara hireanului » cum îi spune poporul, căci în șesul de aici această plantă crește din abundență. Aceste localități au fost comune iobăgești ale feudalilor din Racoș, Dopca și Hoghiz. Oamenilor li se mai spunea odinioară « pădureni » și, în același timp, « olteni ». De fapt, viața oamenilor de aici pendula cîndva între Oltul cu apele lui dătătoare de viață și verdeață și pădurile nesfîrșite, care se întindeau spre sud-est către Țara Bîrsei.

Celălalt grup de sate, format din Cuciulata, Lupșa, Comăna de Jos și de Sus, Veneția de Jos și de Sus, Grid, Părău și Perșani, se leagă direct de zona Făgărașului și poartă tot mai mult, cu cît venim spre vest, semnele acesteia.

În acest colț de țară — căruia îi spunem zona Perșanilor și care începe din locul unde Oltul se luptă ca un uriaș și taie munții Perșani — urmele omului se găsesc de milenii. Foștii iobagi ai grofului din Racoș au zeci de generații de înaintași, ce zac straturi peste straturi în « stoborul » bisericii din fiecare sat.

Dovezi şi documente istorice despre trecutul oamenilor de aici sînt nenumărate; dar numai puţine scrise pe pergament, cele mai multe fiind însemnate pe suprafaţa pămîntului, unde fiecare colţ îşi are numele său — document: Măgura, un vîrf al munţilor Perşani, de pe care se vede hotarul întreg al celor cinci sate de «pădureni» spre apus şi toată ţara Bîrsei către răsărit; La Cetăţea, un dîmb cu urme de ziduri vechi şi groase de piatră (pare-se a fi o cetate dacică) în apropiere de trecătoarea de la Racoş, la vreo 200 m lîngă Olt. Piatra Şoimului, Vîrful Pădurii, Dealul Movilelor, Capul Runcului, Hărhamul Cuciulăţii, apoi cele două Măgurici şi Bărcul de pe hotarul Bogăţii ş. a. sînt numiri populare străvechi ce se înşiră una lîngă alta, începînd cu locul zis La Durduieţ, unde Oltul taie munţii Perşani şi apele durduie tare; de aceea poporul a botezat în chip onomatopeic locul unde stîncile ameninţă trecerea luntrilor. Nu numai în toponimie, dar şi în memoria oamenilor găsim apoi urmele drumului roman ce mergea paralel cu Oltul şi ale cărui pietre se dezgroapă mereu, în special la Fîntîna, unde a existat un castru şi un mare pod construit de romani peste Olt.

Călătorind la vale, împreună cu Oltul, de la Cuciulata prin Comăna, Veneţia şi Părău, urmele istorice ies la iveală, vorbind despre viaţa şi munca omului în trecut. O altă Măgură, înaltă şi cu un platou de vreo 18 ha, ne întîmpină la Cuciulata, unde cu sute şi cu mii de ani în urmă au fost desigur aşezări omeneşti şi de unde santinela putea cuprinde orizontul pînă departe în Ţara Oltului, iar în cealaltă parte, spre ţinutul Rupei. Tot aici, la Cuciulata, întîlnim Pleaşa, Bărcul, Gruişorul, Prislopul şi Horăţeaua, de unde spun bătrînii că se făceau strigările pentru satul împrăştiat pe coastele dealurilor. În Comăna de Sus, se află un alt loc zis Cetate, iarăşi cu urme străvechi.

Dacă viaţa omenească a fost neîntreruptă mii de ani pe aceste locuri, tot atît de adevărat este că aşezările s-au mutat, satele adăpostindu-se la început sub poalele muntelui, la marginea pădurilor şi coborînd apoi, roind parcă spre şesul mai mănos şi mai îmbietor. De aceea, şi aici, ca în tot restul Ţării Oltului, avem sate îngemănate: Cuciulata cu Lupşa, Comăna de Sus şi cea de Jos, Veneţia de Sus şi cea de Jos etc.

Ocupaţiile şi condiţiile de viaţă au fost asemănătoare cu ale făgărăşenilor. Spre deosebire de aceştia însă, oamenii din zona Perşanilor s-au ocupat, pe lîngă agricultură şi creşterea vitelor, cu văráritul, mai ales la Cuciulata, Comăne şi Veneţii (la Veneţia de Sus documentele menţionează la 1789 vreo 30 cuptoare de var). Dintre vechile industrii şi meşteşuguri ţărăneşti, se cunosc din trecut numeroase mori de apă, pive, căldări

1. La scos cartofii

de rachiu etc. Meşteşugul lemnăritului a fost şi el o îndeletnicire generală în satele de sus, de sub poalele munţilor.

Două aspecte ale vieţii trecute se cuvin întîi de toate reţinute, pentru a înţelege unele creaţii populare şi în special unele elemente ale portului. În primul rînd, legătura continuă — şi în felurite moduri realizată — cu Ţara Romînească, fie datorită stăpînirilor domneşti şi boiereşti ale romînilor din Muntenia (de ex. la Cuciulata, care la 1661 era proprietatea boierului Drăghici Cantacuzino, fratele stolnicului Constantin Cantacuzino), fie ca urmare a incursiunilor acestora, din care amintim pe cele ale lui Vlad Ţepeş şi Mihai Viteazul. Emigrările masive peste munţi ale iobagilor, care întemeiază chiar sate în Ţara Romînească (de ex. Comana în Vlaşca sau Comanca în Vîlcea şi Romanaţi) apoi cărăuşiile şi negoţul (în secolele XVI şi XVII se importau în Ardeal mari cantităţi de piei şi chimicale, sau chiar vin; de ex. la 1766 în Perşani se consuma vin adus din Muntenia) asigură un contact permanent, care n-a fost indiferent nici pentru evoluţia portului. Regimul feudal înăspreşte măsurile de opresiune, împiedicînd

acest proces de relaţii. La 1648, nobilii secui protestează chiar în dieta transilvană că boierii Ţării Oltului aduc iobagi secui la lucru, lipsindu-i astfel pe ei de braţe de muncă.

Documentele evului mediu vorbesc continuu despre suferinţele iobagilor, peste capul cărora se adaugă mereu alte urgii, cum au fost şi cele aduse de armatele habsburgice, cantonate timp de aproape 20 de ani în Ţara Oltului, unde secătuiau populaţia.

Lucrările publicate de Ştefan Meteş, în special *Situaţia economică a romînilor din Ţara Făgăraşului* (1935), *Trecutul Ţării Oltului* (1945) şi *Viaţa bisericească a romînilor din Ţara Oltului* (1930) sau de Augustin Bunea *Stăpînii Ţării Oltului* (1910), pe lîngă altele, sînt edificatoare pentru aceste stări, aşa cum cartea lui Alex. Bărbat *Dezvoltarea şi structura economică a Ţării Oltului* (1938) ilustrează dezvoltarea acestei regiuni în capitalism pînă către al doilea război mondial, fără ca acest autor să prezinte — din păcate — tocmai zona Perşanilor, pe care însă o consideră, pe bună dreptate, a fi parte integrantă din Ţara Oltului, întinsă pînă la Mateiaş inclusiv.

Condiţiile economico-sociale asemănătoare, mergînd uneori pînă la identitate pentru întreaga Ţară a Oltului, cît şi dezvoltarea lor, cu toate relaţiile la care au dat naştere de-a lungul istoriei, explică într-o bună măsură structura unitară a portului popular romînesc din Ţara Oltului, împrumuturile şi influenţele sale, care — şi aici în colţul Perşanilor — nu pot fi altfel înţelese.

Făgăraşul, Rupea şi Braşovul, din trei părţi diferite, au introdus în zona aceasta elemente noi, care s-au suprapus sau au înlocuit o parte din vechiul port, contribuind la înfăţişarea lui de astăzi.

PORTUL POPULAR DINTRE OLT ŞI MUNŢII PERŞANI

Referitor la situaţia portului din zona Perşanilor, vom afirma de la început că el are — mai mult decît în celelalte zone ale Ţării Oltului — o situaţie dominantă faţă de celelalte genuri ale creaţiei populare.

Dacă bătrînii vorbesc despre casele de lemn acoperite cu paie sau stuf, despre vatra liberă cu cujbă, acestea — de mai bine de o sută de ani — au fost înlocuite cu o arhitectură de influenţă săsească din cărămidă, cu sobe de căhăli albastre, cu mobilier pictat şi cu ceramică decora-

2. Satul Comăna de Sus

tivă lucrată de meşterii saşi din Drăuşeni. Interiorul ţărănesc are însă şi păstrează neîntrerupt o culoare proprie, etnică romînească, datorită ţesăturilor în vărgi, cele mai vechi cu albastru, roşu şi negru, iar cele mai noi cu suprafeţe mari, alese în motive de influenţă orăşenească.

Sculptura în lemn se mai păstrează doar la troiţe şi pe vechile cruci, unde motivul stilizat al soarelui e predominant încă în unele cimitire, cum ar fi cel de la Mateiaş, vorbindu-ne despre un meşteşug cu adevărat artistic şi aflat de multă vreme pe cale de dispariţie în aceste sate. Lemnul, în afară de utilizarea lui pentru construcţii şi foc, se prelucrează de către « băieşi » în marile lor aşezări ce formează adevărate sate, la Cuciulata, Comăna de Sus şi Bogata.

Între meşteşugurile artistice, cel al cojocăritului este singurul care merită să fie menţionat şi care a jucat un rol direct în evoluţia portului, aşa cum piuăritul de la Comăna de Sus, unde găsim şi acum o instalaţie cu două ciocane de tipul celor de la Berivoi de lîngă Făgăraş, şi-a

avut rolul lui în arta textilelor de casă. Straiele, săricile şi pănura de cioareci au fost produse în cantităţi impresionante pentru nevoile celor 12 localităţi.

Din cauza diferenţelor esenţiale vom trata portul din această zonă în două grupe: acela al « pădurenilor » şi acela al « oltenilor ».

1. *Portul « pădurenilor »*

Portul romînesc din cele cinci sate (Mateiaş, Dopca, Bogata Olteană, Hoghiz şi Fîntîna) poate fi considerat propriu-zis portul Perşanilor, el reprezentînd astăzi cu totul altceva decît o variantă a portului romînesc din Ţara Oltului, a cărui mlădiţă poate să fie, dar care a rodit frumuseţi cu totul noi, datorită şi influenţei portului din Paloş şi din alte sate de pe Tîrnave. El are incontestabil calităţi proprii, care-i dau o situaţie de sine stătătoare; însă mai ales este un port de o unitate rar întîlnită şi păstrat pînă în zilele noastre în toate împrejurările vieţii, de la copiii mici pînă la bătrîni.

În general, portul acestor pădureni este bogat în accente cromatice, coloritul său viu fiind caracteristic atît la bărbaţi cît şi la femei. Pălăriile cu boruri late, cîrpa neagră — ca de cowboy — purtată de toată lumea şi în toate împrejurările la gît şi trecută printr-un inel în faţă, apoi cioarecii albi pe care se află o broderie colorată — ca nicăieri în altă parte — şerparul lat şi, la tineret, peste acesta cureaua cu ţinte galbene, iar pe deasupra clicinul mai mult aruncat pe umeri, toate formează un ansamblu degajat şi vioi, parcă potrivit cu firea oamenilor de aici.

Indiferent de vîrstă, portul bărbătesc cuprinde în structura lui aceleaşi piese esenţiale: pălărie sau căciulă cu primblă (numită aici încă de mult şi şapcă) sau mai nou de formă conică, cămaşa albă cu mîneci largi din cînepă în trecut la toată lumea (acum numai la bătrîni) sau cu manşete zise « benţe », şerpar şi curea cu bumbi, cioareci albi, cizme sau bocanci, cîrpă la gît, bundă (aşa se cheamă pieptarul aici), clicin şi zeche de miţ pentru iarnă.

La femei şi fete, chiar şi la fetiţele cele mai mici, reţii de la început felul deosebit şi grija cu care este aranjat părul, parcă anume pentru a pune în evidenţă pieptănătura; apoi iile cu mîneci largi şi fodori mari, crătinţele de un roşu înflăcărat şi şorţurile negre cu accente colorate prin aplicuri în faţă. Poalele, ca şi crătinţele şi şorţurile, sînt bine proporţionate ca lungime, dînd o siluetă înaltă şi zveltă, plină de naturaleţe.

3. Casă de tip vechi, din lemn, de la Cuciulata

Numai cizmele din piele de capră şi cu burduf, purtate totdeauna sărbătoarea, dau picioarelor o greutate asemănătoare celeia pe care o sugerează şi manşetele, late de circa 20 cm, de la cioarecii bărbăteşti. Picioarele par astfel înfipte puternic în pămînt.

Portul femeiesc excelează în broderia iilor, cu motive variate, realizate adesea în tehnici vechi (cusătură pe muchie, pe dos etc.) în culori aprinse. Poalele, fusta albă, crătinţele şi şurţele, încinse cu bete sau cu curele brodate cu mărgele, apoi la fete, podoabele capului, iar la neveste vălitoarea sau brobodelnicul, pieptarele şi clicinele, la care adăugăm ghetele ori cizmele, sînt piesele principale ale acestui costum.

Piesele de podoabă, multicolore şi mai numeroase aici faţă de zona Făgăraşului, sînt purtate după reguli bine stabilite. Ele dau costumului de sărbătoare o notă în plus, de veselie şi de gingăşie.

Fiecare vîrstă şi fiecare împrejurare a vieţii îşi are portul său, stabilit de canoane tradiţionale, care reflectă şi relaţiile dintre oameni.

Toate aceste diferenţe însă, marcate mai ales prin accentele ornamentale, sînt dominate de o notă unitară care izvorăşte din însăşi structura portului. Obiceiurile legate de viaţa omului (în special nunta) sau cele de peste an (la sărbătorile de iarnă sau cele de tradiţie mai adîncă în legătură cu venirea primăverii) aduc pe scena vieţii satului piese de costum speciale sau detalii ale acestora cu caracter ceremonial.

Urmărind portul « pădurenilor » la bărbaţi şi la femei, pe scara vîrstelor, constatăm două lucruri de ordin general. În primul rînd, faptul că bogăţia lui ornamentală şi cromatică creşte o dată cu vîrsta, culminînd cu portul mirilor, pentru ca să scadă apoi, pînă la dispariţia aproape totală a ornamentelor, ajungînd la un colorit sobru la bătrîni, unde culorile de bază rămîn mai ales cele ale materialelor (bumbacul, lîna, cînepa, pănura cioarecilor etc.). În al doilea rînd, elementele cele mai vechi ale portului sînt conservate şi scoase la iveală de către tineret la toate manifestările tradiţionale (de ex. ceata feciorilor la colindat poartă bubou alb).

Descrierea acestui port, pînă în anumite detalii, este necesară, căci numai astfel pot fi preţuite migala şi gustul pe care femeile de aici le manifestă în realizarea lui. În el răzbat şi se afirmă însuşirile naturale ale oamenilor de aici, care l-au creat şi care-l poartă.

Costumul popular, în forma în care e păstrat şi cultivat mai ales la Mateiaş, începe încă din leagăn. Aici putem vorbi într-adevăr despre un costum propriu al copiilor mici. Băieţii poartă « căiţe » în cinci « table », din satin negru, ornamentate cu mult dichis. Astfel, în creştet unde se întîlnesc tablele, se coase un ciucur format din şase bucăţele de bertie (panglică) din lînă, lungi de 4 cm fiecare, destrămate la capete şi cusute două cîte două în cruciş, în formă de roză, încît se văd capetele tuturor (dedesubt verde, apoi roşu şi la urmă albastru). Efectul pe care îl avem este acela al unei flori cu petale multicolore. Căciuliţa e tivită pe margine cu bertie neagră, peste care se aplică un şnur roşu subţire şi se cos puişori micuţi, tot cu roşu (mai ales motivul numit « firul cu paiul »). Pe lîngă tiv, se mai coase o umbreajă neagră cu fir roşu ondulant şi cu steluţe roşii şi verzi. În dreptul frunţii, la mijloc, se prinde un nasture alb, cusut cu fire roşii, verzi şi albastre.

Migala şi grija pentru detalii, aplicate la o singură piesă de port, se explică din punct de vedere social-artistic, prin faptul că ea este expusă vederii, în special cînd copilul e scos în lume, toate acestea constituind un prilej de afirmare şi de mîndrie.

Băieţii mici poartă cămăşuţe cu benţe şi cu guler simplu, ca la vechile cămăşi ale bătrînilor, gulerul fiind brodat de mînă cu un motiv tipic zis « lănceţul de şase ».

Pînă la patru ani, peste cămăşuţă, băieţii îmbracă o rochiţă, de croi identic cu cel al fetiţelor, de obicei din culoare albăstrie şi cu flori imprimate. În picioare li se pun opincuţe, făcute din partea moale a carîmbilor de cizme. De la patru ani în sus, ei poartă izmene crăpate. În trecut nu purtau rochie, ci o cămăşuţă lungă. De la şase ani în sus, şi mai ales cînd mergeau la şcoală, copiii purtau cioarecuţi albi de lînă, clicinel alb, căciulă cu un ciucur zis « bobocelul roşu », iar în picioare opinci din piele argăsită. Copiii celor mai înstăriţi purtau iarna şi zeichiţă. Aspectul general era acela al unor păpuşi, adevărate miniaturi ale oamenilor vîrstnici.

Portul copiilor prezintă astăzi, tocmai în perioada şcolarităţii, cele mai multe elemente de influenţă orăşenească, contrastînd cu portul celorlalte vîrste — de la 14 ani în sus — unde nu întîlnim decît costumul naţional, atît în zilele de lucru cît şi sărbătoarea.

Portul bărbaţilor şi al feciorilor este foarte asemănător, diferenţele constînd mai ales în ornamente. Toţi poartă iarna, pe cap, acelaşi fel de căciulă numită şapcă, bărbaţii însă — nu demult — poartă numai căciulă ţuguiată. La şapca feciorilor (« şapca » aceasta are fundul turtit şi marginea răsfrîntă jur împrejur) pe locul lăsat liber de primblă (marginea răsfrîntă) se aplică un strîmbuleţ verde aşezat în diagonală, ale cărui capete atîrnă în jos. Între aceşti strîmbuleţi se prinde un nasture, cusut cu mătase roşie şi albastră, în formă de cruce. Totdeauna strîmbuleţul se poartă în dreptul urechii drepte. Feciorii tineri mai pun la căciulă, în faţă, o broşă colorată, în timp ce acei care au trecut de 18 ani poartă în zilele de sărbătoare vrîste de flori artificiale (mai ales garoafe), primite de la drăguţe şi prinse pe partea ochiului drept. Prin ornamentele ce i se aplică, şapca constituie şi un obiect de podoabă a capului.

Vara se poartă de către toţi feciorii şi bărbaţii o pălărie de formă specială, cu calota rotundă şi pereţii largi, de circa 8 cm, care se ridică în sus dîndu-li-se o formă puţin alungită, cu aspect destul de elegant. Pălăria feciorilor este şi ea ornată cu bertie neagră cu flori roşii, albe şi verzi, ţesute în cîmpul ei. Peste panglică se pun două şnururi împletite în mai

multe culori (roşu, verde, galben, albastru şi alb), iar între şnururi un fir metalic galben. Deasupra acestora urmează un colţişor îngust, negru cu puncte verzi. În faţă atîrnă doi ciucuri coloraţi. Şi la pălărie, feciorii poartă în zilele de sărbătoare vrîste, de flori naturale de data aceasta, de preferinţă muşcate.

Cămăşile albe ale feciorilor au tot mai rar mîneca largă, în locul lor apărînd cămăşile zise cu « benţe » (adică pumnaşi ori manşete). Cămăşile tinerilor au poalele încreţite mărunt, iar tivul de jos cu colţişori croşetaţi cu galben sau ajurat. Mînecile se prind de stan în dreptul umerilor, cu cheiţă împletită. Gura cămăşii e tivită şi brodată jur împrejur cu pui cusuţi pe faţă. În jurul gîtului se poartă cîrpa de gît, făcută dintr-o jumătate de basma înflorată, tăiată în diagonală şi tivită. La fiecare din cele două capete, ce se trec în faţă printr-un inel sau chiar prin verighetă la bărbaţii căsătoriţi, cîrpa are cîte trei sau cinci ciucuri de lînică colorată. Cîrpa de gît se poartă cam de prin anul 1900, adică din epoca în care bărbaţii au început să-şi tundă chica.

Cioarecii albi, din pănură, sînt specifici zonei, datorită unor detalii de croi şi de ornamente. Astfel, clinul se ascute în jos la Bogata şi Fîntîna, în timp ce la Mateiaş poartă numele de petecuţ, fiind la fel de lat jos ca şi sus. Se pare că aceasta e forma cea mai veche aici. Celălalt clin, în unghi, este specific portului « ţîţanilor » — aşa cum sînt numiţi oamenii de peste Olt, către Rupea. Dacă şi în restul Ţării Oltului, cioarecii aveau o manşetă întoarsă pînă la 8 cm şi tivită cu negru sau cu colţi aplicaţi, aici întîlnim pe lîngă acest ornament, în plus, o cusătură sub formă de broderie ce încheie petecul sau clinul în partea de sus, anume cusătura cu pui laţi, pînă la 3 cm la feciori, şi mai îngustă la bărbaţi. Manşeta foarte lată a cioarecilor de aici e comună tuturor satelor şi are peste 20 cm, folosindu-se chiar ca un tureac de cizmă în care se ţin banii, tabachera şi briceagul. Manşeta se numeşte chiar « pe cioarec », indicînd astfel oarecum şi funcţia. Se înţelege că cioarecii pentru cizme se croiesc mai strîmţi şi nu se răsfrîng, deci nu au manşetă.

Şerparul lat, din piele cu motive presate, se încinge peste cămaşa care se poartă peste cioareci. Feciorii poartă peste şerpar cureaua cu bumbi, lată de 4 cm şi foarte lungă, încît se încinge de două ori şi mai rămîne o parte care atîrnă lungă de vreo 35 cm. Cureaua aceasta — zisă « cu bumbi » — e ornamentată cu nasturi mari de alamă (18 cm diametru), aşezaţi pe trei rînduri şi dispuşi ca solzii de peşte pe lungimea cît încinge o dată mijlocul, apoi, în continuare, e împodobită cu alţi năsturei, mari şi mici, dispuşi în formă de cruce.

I. Femeie tînără din Mateiaş

4. La lucru, în satul Fîntîna

Iarna, uneori şi vara chiar, în genere sărbătoarea, peste cămaşă se poartă pieptarul numit bunda înfundată ce se lucrează de către cojocarii saşi din Rupea. Pieptarele acestea se poartă însă tot mai rar, ele fiind totuşi nelipsite din fiecare casă şi îmbrăcate în mod obligatoriu la nunţi şi sărbători mari.

Clicinul este un fel de haină scurtă cu mîneci, dar fără guler, lucrată din pănură neagră sau cafenie, cu croi drept şi cu un buzunar tăiat în partea dreaptă, la gura căruia la feciori se cos pui viu coloraţi. Adesea clicinul se poartă peste umeri.

Se poate afirma că portul feciorilor şi bărbaţilor avea în trecut, chiar în secolul al XIX-lea, mai multă simplitate. Cămăşile se lucrau din pînză de cînepă, iar în picioare se purtau opinci peste obielele albe de pănură, ale căror margini se împodobeau cu cusături. Forma şi dimensiunile lor erau apropiate de cele ale manşetelor înalte de la cioarecii de astăzi. Clicinul era totdeauna alb, şi nu se purta cîrpa la gît, iar bunda — adică pieptarul — a fost mult timp asemănătoare cu cea a femeilor bătrîne de astăzi, fiind crăpată în faţă. Tot în trecut, la cureaua cu bumbi se adăuga o teacă pentru cuţit şi furculiţă, piese aproape nedespărţite din portul ţăranului romîn din sudul Transilvaniei în feudalism, aşa cum ne confirmă stampele şi manuscrisele epocii (în special mss. Leonhard din colecţia Muzeului Brukenthal). Opincile, după cum reiese din cele mai vechi fotografii, au fost înlocuite, de pe la 1880, mai întîi la miri, cu călţuni şi apoi cu « cizme de Cohalm » cu carîmbul înalt şi moale. Introducerea cizmelor ca piesă de port pentru întreaga populaţie, atît la bărbaţi cît şi la femei, coincide cu desfiinţarea breslelor şi cu mai multă libertate în purtatul anumitor piese.

Specifică întregii Ţări a Oltului, dar purtată acum numai de către feciori şi numai cît timp fac parte din ceata de colindători de la Crăciun, este sarica albă sau buboul — cum i se spune la Mateiaş — şi care şi aici, în trecut, a cunoscut o răspîndire şi o întrebuinţare generală, ca haină călduroasă pentru drum lung, iarna.

Din cele arătate, se poate vedea că deosebirile dintre portul bărbătesc şi cel fecioresc sînt minime, referindu-se doar la ornamentare şi la cîteva piese accesorii. Astfel clicinele bărbaţilor n-au buzunar brodat, iar în ultimul timp încep a se purta clicine cu guler, lucrate de croitori şi căptuşite cu blană. Şerparul se înlocuieşte şi el cu o curea mai îngustă.

Îmbrăcămintea bătrînilor, în general, este mai sobră, datorită lipsei de ornamente cît şi culorilor naturale — maronii şi seine — a materialelor din care sînt făcute piesele. Bătrînii purtau părul « în chică », cu cărare pe

creştet şi retezat pe frunte, îl împleteau în părţi şi-l legau în nod cu o cureluşă la cap. Cam o dată cu ultimul război mondial dispare chica bătrînească (ultimul care a purtat părul în chică la Mateiaş a fost Vătavu Zaharie, mort în 1943). Bătrînii poartă iarna căciulă, cămăşi cu mîneci largi, lucrate mai ales din pînză de cînepă, cioareci încinşi cu şerpar peste cămaşă, bocanci sau cizme în picioare (în trecut obiele şi opinci sau călţuni). Peste bunda crăpată, iarna purtau clicin alb croit drept, dar astăzi numai zechea de miţ negru cu clini largi în părţi, ale căror margini se ştipuiesc cu lînă neagră, peste care se aplică un fel de şnur.

Ca şi în celelalte zone ale Ţării Oltului, portul femeilor — în raport cu cel al bărbaţilor — este mai bogat în număr de piese şi în podoabe, cunoscînd în cursul timpului o creştere continuă atît a numărului pieselor, cît şi o amplificare a ornamenticii. El se caracterizează şi printr-o mai categorică diferenţiere între vîrste şi situaţii sociale. În compoziţia lui distingem elemente de o surprinzătoare asemănare cu portul unor zone din munţii Apuseni (vezi Lucia Apolzan: *Portul şi industria casnică în munţii Apuseni*, Bucureşti, 1944) şi cu portul din valea Jiului şi Pădureni — Hunedoara. Aceste elemente reprezintă urme străvechi din portul popular romînesc din Transilvania.

Toate aceste caracteristici se pot observa chiar şi la fetiţele mici din leagăn. Căiţa lor este asemănătoare cu cea a băieţilor, numai că e formată din trei « table » în loc de cinci şi are aplicată pe creştet o mărgeluşă roşie, iar pe lîngă tivul negru un şnur roşu şi cipcă roşie cu un rînd de fluturaşi. De asemenea, la spate, se prinde o bertie roşie. Cînd încep să fie purtate în braţe, fetiţele mici au deja « iuţe » (ii mici) cu mîneci, cu fodori şi cu puişori cusuţi cu roşu peste cot şi în lungul braţului. Peste ie se îmbracă o rochiţă fără mîneci, făcută în genere din material roz înflorat, la care se aplică bertie neagră împrejurul tivului. În picioare, ghetuţe sau — în zile de lucru — opincuţe făcute din carîmbi de cizme de capră, ce se îmbracă peste ciorapi de lînă croşetaţi, cu vărguţe colorate.

Foarte interesantă este pieptănătura ce se face fetiţelor începînd de la 4—5 ani, cînd părul se împleteşte « în cununiţă ». Părul se piaptănă în două, o parte spre frunte şi alta spre spate, cu o cărare de la o ureche la alta peste creştetul capului. Părul care se piaptănă înainte se împleteşte deasupra frunţii de la stînga spre dreapta, într-o cununiţă ce devine tot mai groasă şi coboară pe tîmpla dreaptă pe din jos de ureche, fiind apoi împletită împreună cu părul pieptănat spre ceafă şi formînd astfel o singură coadă care se lasă pe spate.

De la şapte ani în sus, fetiţele poartă fustiţe, bundă şi clicinel negru, iar peste ie se cos numai cu roşu, pui mai mari cum ar fi: potorii, cuibul gangului, puii hei popeşti etc. Fetiţele de şcoală, astăzi, mai ales la Mateiaş, îmbracă două crătinţe roşii peste poalele iei.

Se observă de prin 1950 unele schimbări şi în portul fetiţelor: împletitura părului în cununiţă se face mai rar, iar în loc de clicinel se poartă jerseu croşetat.

O creaţie excepţională reprezintă, în această parte a Ţării Oltului, portul fetelor şi al nevestelor tinere. Al fetelor în special este foarte bogat dar şi costisitor. Rămîi într-adevăr impresionat chiar dacă observi numai piesele ce se întîlnesc frecvent — şi oarecum obligatoriu — în portul fetelor.

Părul fetelor se piaptănă peste cap şi se împleteşte în două cosiţe, petrecute la ceafă şi trecute apoi peste creştet şi din nou înapoi, formînd o dublă cunună. Pînă prin 1920, părul fetelor era pieptănat cu cărare de la frunte pînă la creştet, asemănător cu vechea împletitură numită « cu cosîţele vîrîte » şi care se mai practică acum numai la mirese în ajunul şi în ziua nunţii. Am putea spune că nicăieri în Ţara Oltului nu se acordă o grijă atît de mare pentru purtatul părului, ca în zona Perşanilor. Chiar dacă în ultimii 20—30 de ani se observă unele schimbări (de ex. tot mai puţine fetiţe poartă părul cu cununiţă), purtatul părului într-un fel anume, în anumite ocazii, constituie o regulă strict respectată. Părul bogat este considerat, de altminteri, una din podoabele esenţiale ale femeilor. Tunderea părului era, şi mai este încă, cea mai grea pedeapsă ce se putea aplica, atunci cînd bărbatul dovedea infidelitatea soţiei. Acesta îi tăia o cosiţă, pentru ca femeia să nu mai poată ieşi din casă un an sau doi.

Podoaba capului la fete cuprinde o serie de piese şi necesită o serie de operaţiuni, dintre care menţionăm în primul rînd « creaţa », un fel de panglică de bumbac roşie, lungă de vreo patru metri şi încreţită mărunt pusă peste cosiţe, ca un fel de cununiţă. Între încreţiturile ei se pun « beşicuţe », adică nişte mărgele mari de sticlă colorată. În partea din faţă a cosiţelor se aşază nişte flori de celuloid de culoare roz, numite floricele. Creaţa se poartă la sărbători mari, la nunţi şi la joc. În trecut, creaţa se purta şi în dulcele Crăciunului, sezonul în care se pun la cale, de regulă, nunţile şi cumetriile. Pe lîngă cosiţe, spre frunte, se mai pune « zgherdanul » o panglică de culoare roşu închis, legată la ceafă şi avînd cusute şiruri de mărgeluşe albe dispuse în spirale. El se poartă în fiecare zi, ţinînd părul strîns. În zile de lucru, cît şi la sărbători, fetele poartă strîns legate pe gît 10—20 şiruri de mărgele colorate, în care predomină cele roşii, acope-

rind aproape complet gîtul şi o bună parte din ciupagul iei. Duminica se poartă, în plus, salba, alcătuită din 3—4 rînduri de mărgele mari, beşicuţe şi bănuţi, aranjate în cîteva şiruri peste piept.

Ia fetelor se caracterizează prin altiţele ce se cos peste cot, iar mînecile se încreţesc sub cot, lăsînd să atîrne de acolo în jos fodori lungi de peste 15 centimetri. Pe încreţitura cotului se face de obicei o cusătură specială (lînceţul de şase, de nouă, sau oblîncul). La capetele fodorilor se aplică cipca, prinsă de mînecă printr-o cheiţă împletită, lîngă care se mai face o tivitură a pînzei, cu aţă de culoare gălbuie. De încreţitura fodorilor se prind cîte două funduliţe roşii, lungi cît fodorii.

O menţiune aparte merită cusăturile pentru obinzeală, adică gulerul iei, pentru ciupag (cusătura de sub guler în faţă, pe încreţituri) şi altiţele (nişte cusături de formă geometrică, realizate prin tehnica cusutului pe dos) peste mînecă. De-a lungul mînecii, din obinzeală în jos, se face o cheiţă sau se coase o cipcă lată, cumpărată din prăvălie.

Poalele încreţite mărunt şi tivite cu bobin cafeniu pe margine se prind de ie, iar peste ele se pune fusta albă, mai scurtă decît poalele. Peste poale şi fustă se îmbracă rochia sau crătinţa şi şorţul.

5. Copii mici din Mateiaş, în port de iarnă

Crătinţele cu vărgi roşii, alese, constituie şi ele piese de o mare valoare artistică pentru armonia lor generală, datorată alternanţei plăcute a motivelor, realizate din vărgi paralele. Crătinţele roşii se pun în faţă şi în spate la serbări populare, la nuntă şi la joc.

Şurţul din zona aceasta este foarte asemănător cu cel purtat în jurul Rupei, fiind format dintr-o ţesătură de lînă neagră în patru iţe, cu motive geometrice, cernit şi glăţuit la Rupea. El se face din trei foi, prinse între ele cu o cusătură specială, numită « purecel », din lînă fină colorată în roşu, alb, verde şi albastru. La vreo 8—10 centimetri de la poale se coase o vargă colorată, care iese mult în evidenţă din fondul negru şi care se cheamă « roata ». Jur împrejur, şurţul are aplicată o cipcă neagră. La colţuri şi acolo unde se unesc foile şurţului în partea de jos se aplică 2—4 flori mari ca nişte rozete, făcute din bertie de culoare roşie sau verde.

Şurţul alb, purtat azi doar de către bătrîne sau de către nună, făcea parte în trecut din portul de toate zilele al femeilor. El are acelaşi croi cu cel negru din lînă, fiind însă mai scurt decît acesta şi se poartă peste cel negru, lăsînd să i se vadă celui de dedesubt toate ornamentele (cipca, purecelul şi florile).

Înainte de 1900, portul fetelor era mai sobru. Ele umblau de obicei în poale albe, cu şurţ negru de lînă în faţă şi încălţate cu cizme roşii, cu bunda crăpată peste ie, mărgele la gît, bete şi curea de piele, clicin alb, iar la nuntă, zeche de miţ negru. La sărbători, duminica, precum şi în dulcele Crăciunului, fetele purtau pe cap o podoabă mare şi grea numită « bortiţa », care se mai utilizează acum doar ca piesă de ceremonie de către mirese, sîmbăta în ajunul nunţii, cînd se cheamă fetele la joc. Bortiţa se compune dintr-un zgherdan cu vreo 40 de bănuţi numiţi pătace, care se leagă deasupra frunţii şi din două şiraguri de bănuţi de alamă, numiţi « bălţişori », care atîrnă pe sub urechi; apoi ştiurechile — alte două podoabe metalice de bronz cu pietre bătute şi lănţişor de alamă — iar pe lîngă acestea o floare artificială roşie cu oglinjoară, numită garoafă, care atîrnă pe lîngă urechi. Pe lîngă toate acestea se mai pun şi pene de păun de la urechi în jos.

Iarna, peste ie se poartă o bundă de piele cu flori cusute de cojocari, iar peste ea clicinul negru, care are şi un buzunar fals din catifea neagră pe care se coase monograma, iar jur împrejur steluţe verzi, roşii şi albastre, înconjurate cu o cipcă şi un strîmbuleţ negru.

De notat că atunci cînd se pun cătrinţele, nu se poartă niciodată bunda, aceasta îmbrăcîndu-se numai cu rochie şi totdeauna cu cizme negre.

6. Bătrînă din Mateiaş

Costumul fetelor, în ansamblul său, cu toate aceste aglomerări de podoabe, nu şi-a pierdut din eleganţă şi nu pare greoi, deoarece podoabele subliniază linia corpului sau încadrează trăsăturile feţei. Broderiile constituie şi ele accente vii, care decorează cu gust diferitele piese, dîndu-le o oarecare somptuozitate. Datorită croiului larg al pieselor costumul femeiesc pare mai bogat.

Deşi în portul femeilor sînt piese comune celor din portul fetelor, apar totuşi unele deosebiri evidente. Pieptănătura de asemenea este cu totul alta. Părul nevestelor se piaptănă cu cărare de la frunte spre ceafă şi se împleteşte în două cosiţe groase ce încep de la tîmple şi coboară fiecare pe sub ureche înapoi; ele se petrec la ceafă şi se ridică apoi pe creştet, unde sînt prinse. Prin această pieptănătură, pe care naşa o face prima dată miresei după ce o ia de la părinţi, se deosebesc femeile de fete. Peste pieptănătura aceasta, zisă nevestească, femeile mai tinere poartă în zilele de lucru o basma neagră, legată fie sub bărbie, fie la ceafă, ce lasă totuşi să se vadă cosiţele purtate peste urechi.

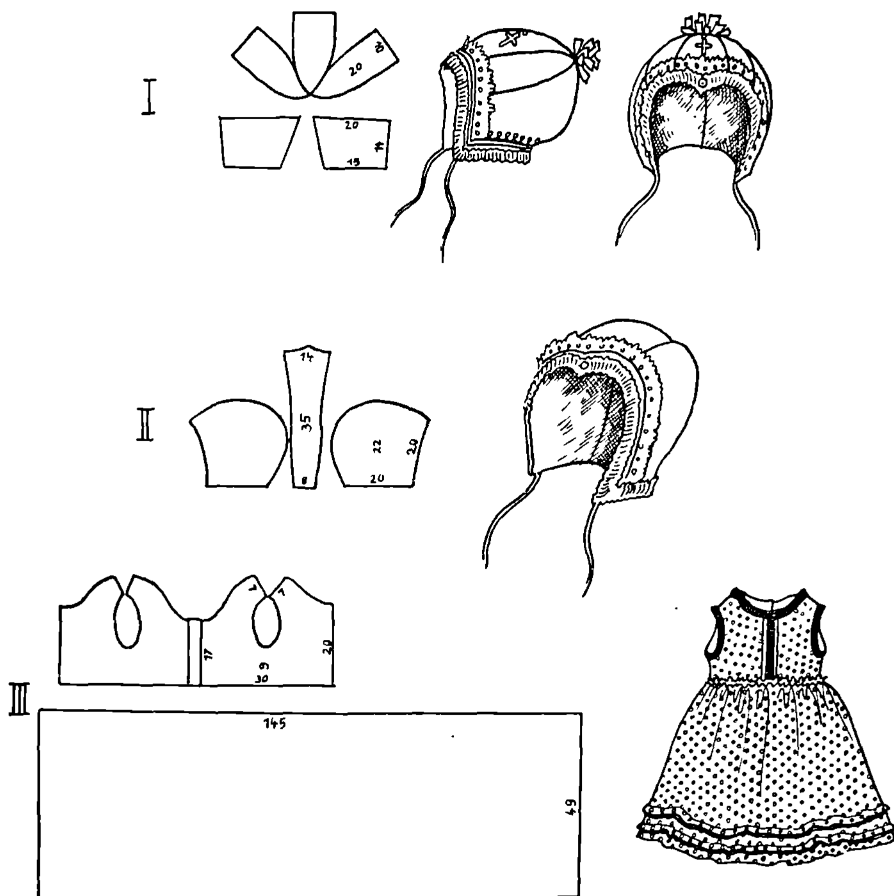
În zilele de sărbătoare, femeile tinere poartă vălitoarea, compusă din două piese: bogasiul şi brobodencul sau vălitoarea propriu-zisă (o pînză de bumbac de 3 metri, înfăşurată pe un cerc de carton şi aranjată pe cap ca un fel de pălărie, la care se pot vedea însă capetele frumos brodate cu un rînd de mărgele colorate, zise mişcători, căci într-adevăr se mişcă la orice clătinare a capului şi se înşiră ca pe o cunună pe veaca vălitoarei). Bogasiul se face din 3—4 coţi de pînză ţesută sau de cumpărat, cu capetele brodate cu pui. Un capăt, cel pe care se fac cusături mai bogate, se pune peste vălitoare, se înfăşoară apoi pe sub bărbie prin partea dreaptă, se trece peste vălitoare, din nou pe sub bărbie, apoi deasupra urechii stîngi se vîră la capătul îndoit, lăsîndu-se un fel de rozetă. Locul vălitorilor au început să-l ia, după primul război mondial, cîrpele sau basmalele. Vălitorile se poartă astăzi în mod curent numai de către bătrîne, femeile tinere punîndu-le numai la nunţi şi sărbători mari.

Femeile nu poartă mărgele, cercei sau alte podoabe, aşa cum am văzut la fete.

Ia are croiul în general ca al fetelor, dar în loc de fodori are la capătul mînecilor pumnişori, de aceea mînecile se croiesc ceva mai lungi şi se răsfrîng pînă deasupra cotului. Pumnişorii strîng mîneca, iar partea liberă din josul lor cade bogat, peste braţ. Altiţele se cos şi ele în alt fel, peste umeri, motivele putînd fi în ornamentică aceleaşi cu ale fetelor, dar existînd şi ornamente speciale « nevesteşti » (de ex. cuhălmenuţele, băcauăle etc.). Poalele sînt la fel cu ale fetelor, însă şurţul negru este mai simplu din

II. Miri din Mateiaş

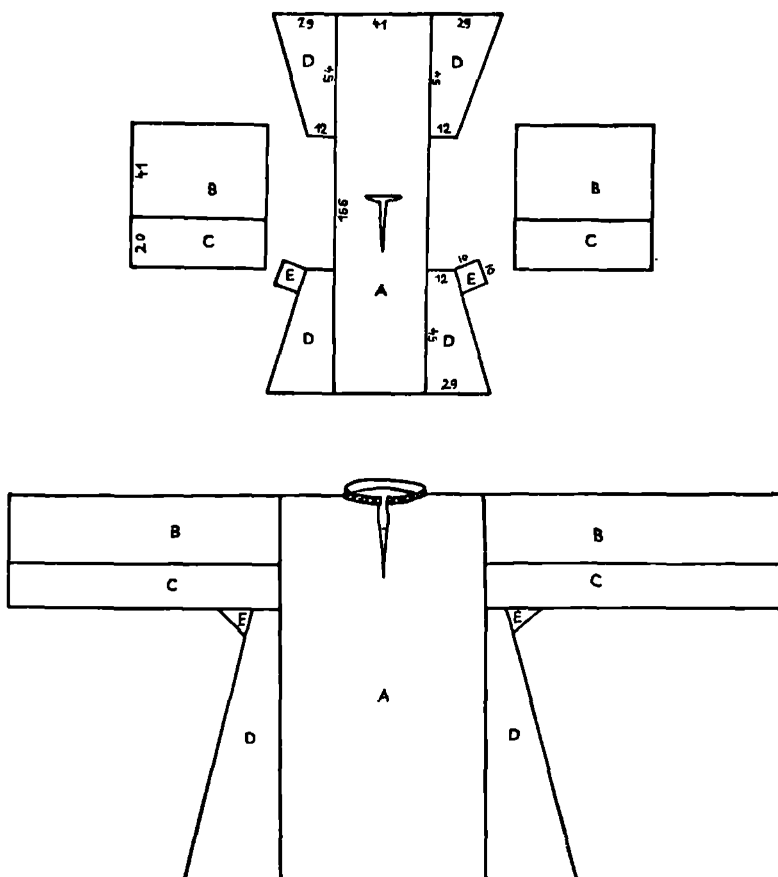

7. Piese din portul copiilor mici de la Mateiaş:
I. Căiţă de băiat. *II.* Căiţă de fetiţă. *III.* Rochiţa copiilor pînă la 4 ani.

punct de vedere al elementelor decorative şi se poartă totdeauna împreună cu crătinţa roşie la spate.

Vara, peste ie, se poartă o haină scurtă numită «frijuri», din pînză albă, fără nici un fel de ornament; iarna, în schimb, femeile poartă bundă înfundată, dar mai puţin înflorată decît a fetelor, iar deasupra clicinul negru.

Conciul este o piesă ce se poartă de către femeile tinere, doar cîteva duminici după căsătorie. El constă dintr-un triunghi echilateral cu latura de 20 centimetri, făcut dintr-un mănunchi subţire de paie şi îmbrăcat în pînză albă. Partea interioară a pînzei e garnisită cu bertie roşie şi verde.

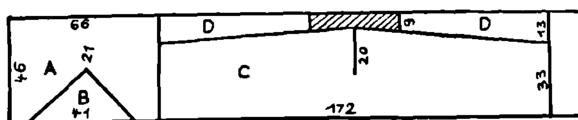

8. Cămaşă bătrînească cu mînecă largă, din Mateiaş:
A. stanul, *B.* mînecile, *C.* băgătura mînecilor, *D.* cei 4 clini din părţi, *E.* pava.

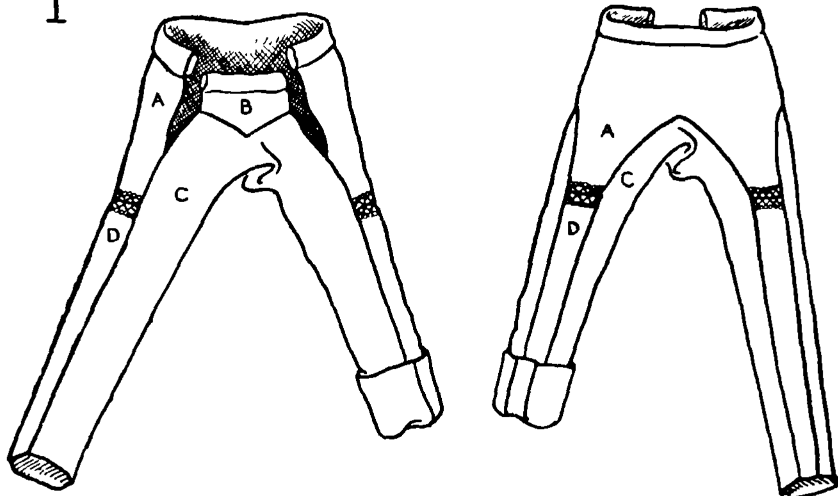
Se aşază pe cap cu un vîrf spre ceafă, iar la colţurile din faţă, laterale, se pun două ace frumoase de argint şi floricele. Pe partea frontală se pun bortiţele şi două rînduri de borte. De conci — spre spate — se atîrnă bertii colorate.

Deşi acelaşi, în compoziţia lui generală, portul de toate zilele cuprinde ie, clicin sau frijuri şi cizme, însă în loc de crătinţă se poartă rochie şi un laibăr negru, larg şi decoltat.

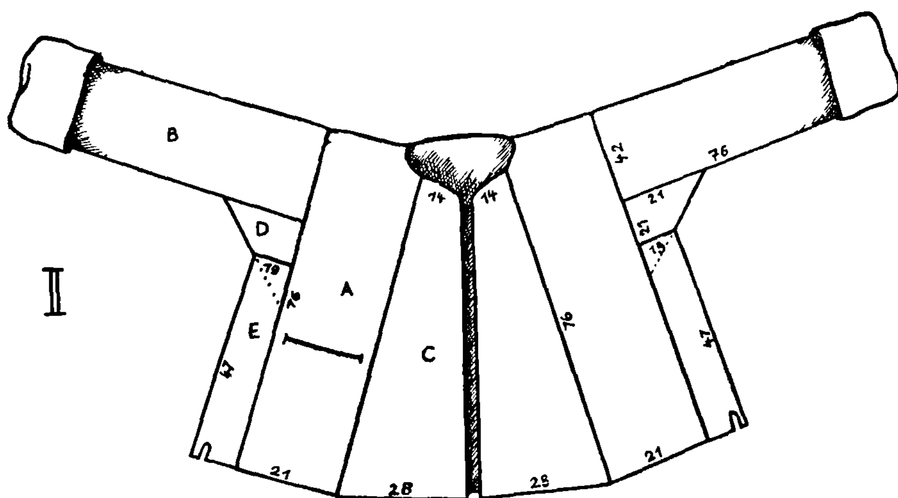
Portul bătrînelor diferă de cel al femeilor tinere printr-o mai mare simplitate. Cusăturile sînt mai puţin bogate în forme şi culori. Pe văli-

I

II

9. Piese din costumul bărbătesc de la Mateiaş.

I. Cioareci din pănură albă: *A.* turul, *B.* turul mic, *C.* craci. *D.* clinii. *II.* Clicin din pănură scină: *A.* stanul, *B.* mînecile, *C.* brațele (clinii din față), *D.* pava, *E.* clinii.

toare se pun ace şi mişcători (mărgele cusute în formă de pandantiv) iar peste şorţul negru, de factură mai simplă, se poartă unul alb. Peste vălitoarea pe care o poartă aproape zilnic, femeile bătrîne pun o broboadă neagră, în aşa fel ca să se vadă brobodelnicul în faţă. Vara, se poartă vălitoarea simplă, bunda crăpată şi se încalţă cizme de capră, iar iarna zeche neagră de miţ.

Un costum aparte poate fi considerat cel de nuntă, prin unele elemente speciale, aşa cum am văzut că are mireasa în ajunul nunţii. Întradevăr, în ziua nunţii, costumul mirelui şi al miresei se amplifică şi se îmbogăţeşte în piese şi ornamente, aducînd totuşi la suprafaţă unele elemente de veche tradiţie.

Mirele se îmbracă în haine noi, cu vrîstă frumoasă la căciulă sau la pălărie şi cu cizme în picioare. În mînă, ţine plosca de lemn înflorată, plină cu rachiu îndulcit. Mirele poartă numai cămaşă cu mînecă largă şi pînă nu demult zeche, deci piese de ceremonie, elemente ale vechiului port.

Costumul miresei cuprinde o mulţime de piese, cu o bogăţie de ornamente şi de cusături preţioase, indiferent de starea materială a miresei, fapt ce se explică prin aceea că portul reprezintă hărnicia şi priceperea ei. Găteala capului începe şi aici cu părul, pe care mireasa îl poartă pieptănat cu cărarea la mijloc, făcîndu-se împletitura « cu corn », în care cele două cosiţe se petrec pe creştet, adăugîndu-li-se şi alte două cosiţe mai mici. Podoabele capului constau din: bortiţă (prinsă de zgherdan, bălţişori, ştiurechi şi garoafă) şi din bortele — nişte plăci de aluminiu dreptunghiulare, frumos lucrate şi garnisite cu pietre — fixate pe două rînduri în faţă şi într-un singur rînd la spate. Acestea dau capului o înfăţişare măreaţă, avînd pe şirul de borte de la spate fixaţi « peunii », bertiile de fată atîrnînd pe spate, precum şi voalul şi beteala. La gît se pun mărgele şi salbă. În ziua nunţii, mireasa poartă două ii, dedesubt cea de fată şi deasupra cea de nevastă. Poalele sînt încreţite frumos, iar peste ele se îmbracă rochia de anglie şi două şurţe de lînă bogat ornamentate. De o parte şi de alta, lateral, mireasa poartă atîrnate de curea cîte o cîrpă de călăraş, iar în faţă, puţin spre dreapta, un ştergar ţesut frumos, pe care-l dă naşei după ce nunii şi mirii se spală în aceeaşi apă. În picioare poartă totdeauna cizme, iar peste ie, iarna, bundă înfundată.

În trecut şi portul miresei era mai simplu. Nu se puneau peuni şi nu se îmbrăca rochie, rămînînd la spate poalele simple, peste albul cărora atîrnau bertiile de fată. Peste umeri purta zechea de miţ negru, iar în picioare cizme roşii. Înainte de 1890, pe sub zechea de miţ, însă peste tot restul îmbrăcămintei, mireasa purta un fel de rochie vineţie, fără mîneci

10. **Zeche din Bogata Olteană, din pănură seină.**
A. **stanul,** *B*. **mînecile,** *C*. **brațele,** *D*. **clinii mari,** *E*. **clinii mici,** *F*. **pavele.**

şi cu multe bertii, numită chinteş. Peste cap punea un bogasiu cusut frumos şi care acoperea fața pînă la gură. Seara, după ce mireasa era împletită ca nevastă, bogasiul se lega pe sub bărbie spre ceafă.

Cu toată această descriere, oarecum stăruitoare asupra unor piese şi detalii, portul popular al satelor din Țara Oltului de sus este mai mult schițat. Structura generală a costumului şi unele elemente ale evoluției sale se pot totuşi desprinde, într-o măsură suficientă, pentru a înțelege şi aprecia acest costum, în care distingem atîtea elemente tipice ale vechiului costum romînesc din Ardeal şi peste care s-au suprapus numeroase elemente noi.

2. *Portul « oltenilor »*

Mergînd spre apus, către centrul Țării Oltului, portul are tot mai multe asemănări cu cel de Făgăraş. Astfel, la Cuciulata — cea dintîi localitate dincolo de grupul de sate pădureneşti — se spune: « noi, înainte, ne asemănam cu comănarii şi vinețenii ».

În această parte a zonei Perşanilor (Cuciulata, Lupşa, Comăna de Jos, Comăna de Sus, Veneția de Jos, Veneția de Sus, Părău, Grid şi Perşani) portul — în forma lui actuală — nu

mai apare la fel de unitar ca în grupul satelor pădureneşti şi nici nu se menţine în aceeaşi măsură ca acolo. În unele localităţi se află chiar în dispariţie sau e cultivat cel mult ca un costum de sărbătoare (de ex. la Părău). Aici s-au manifestat puternic două influenţe: una dinspre Rupea şi satele de pădureni, alta, mai puternică, dinspre Făgăraş.

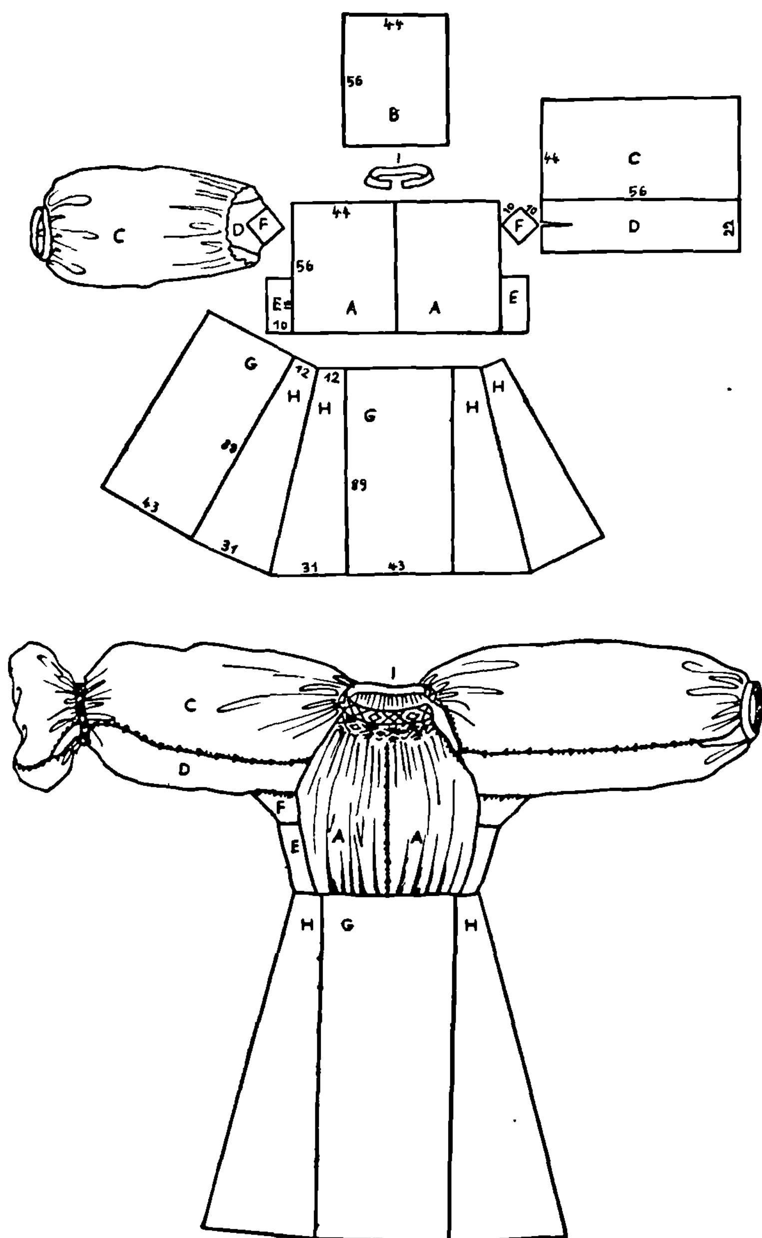
Veneţia de Jos deţine, între aceste localităţi, o poziţie centrală în ceea ce priveşte dezvoltarea costumului popular şi îmbogăţirea lui în forme proprii. Cuciulata şi Lupşa aduc unele note specifice în costum, în timp ce Comănele se apropie de cele două Veneţii. Gridul ne demonstrează filiaţia directă cu costumul zonei Făgăraşului, atît în structură, în piesele tipice, în silueta costumului în general, cît şi în ornamentică şi gust.

Caracteristicile generale ale portului din acest grup de sate sînt cele ale costumului făgărăşenesc, avînd la origine aceeaşi structură, aceleaşi materiale şi o gamă cromatică redusă, în care, pe lîngă albul dominant, se înscriu culorile naturale ale pieselor ţesute din lînă sau din cînepă. Atît forma pieselor, cît mai ales ornamentele s-au amplificat aici, datorită influenţelor ce au răzbătut dinspre Tîrnave şi dinspre Ţara Bîrsei, influenţe în care s-au amestecat şi elemente de natură etnică eterogenă. Preluarea acestor elemente s-a făcut însă selectiv, astfel încît costumul actual nu apare hibrid. El a cîştigat în culoare şi în linie, printr-o mai mare zvelteţe. Aproape fiecare sat şi-a format însă un costum propriu, pe această bază comună.

Costumul din Cuciulata, identic cu cel din Lupşa şi asemănător cu cel din Comăne, conţine elemente din portul pădurenesc la bărbaţi (căciulă cu streaşină, zechea cu aripi, cîrpa la gît etc.), dar cuprinde în special piese din costumul făgărăşean femeiesc (căiţă şi pomeselnec, ia cu « borz » — cum i se spune aici iei cu creţe peste umeri — etc.).

O notă specifică — şi aceasta este poate contribuţia cea mai însemnată a cuciulăţenilor la simfonia portului din Ţara Oltului — o constituie iile, şurţele roşii de o factură proprie şi pieptănătura părului « în freze » (cu cărare la mijloc şi întors spre înăuntru în partea din faţă) la femeile măritate. Prin aceasta poţi să distingi femeile de aici, iar portul lor poate sta cu cinste alături de al celorlalte sate.

În linii mari, costumul vechi al femeilor cuprinde « căiţa bruzburată » şi pomeselnecul, care formau împreună brobodelnicul. Căiţa are însă, spre deosebire de zona Făgăraşului, la fel ca în Veneţii, şi un moţ pronunţat la spate, zis conci, făcut dintr-un material înflorat de fabrică. Ca în toată Ţara Oltului, căiţa are urechi numite « rieţe », făcute din panglică neagră

11. Ie bătrînească din zona Pădurenilor:

A. ciupagele din față, *B*. ciupagul din spate, *C*. mînecile, *D*. băgătura mînecilor, *E*. petecuț, *F*. pavă, *G*. foile drepte ale poalelor, *H*. cei patru clini de la poale, *I*. gulerul.

numită aici « găitan ». Ca şi la Veneţia, căiţa s-a purtat în trecut şi fără pomeselnec, mai ales la şezători, la nunţi şi la joc.

Iile socotite azi în sat drept cele mai vechi au mînecile prinse din umăr, unde se încheie de ciupag cu încreţituri numite « borz » sau « buşte ». Mînecile iilor reprezintă adevărate opere de artă prin fondul alb lucrat peste tot în motive mari, cu puţine elemente de culoare care fac să vibreze discret acest cîmp. Peste cot, se înscrie o dungă lată de pui geometrici coloraţi, uneori în trei rînduri — unul lat peste cot şi două mai înguste, paralele cu acesta, de o parte şi de alta. Iile mai tinereşti au ornamentele dispuse în şiruri verticale, formate din pui mari, întrerupte însă şi alternîndu-se două sau trei motive cu pauze între ele, ceea ce face ca în întregul lor mai mult să sugereze liniile. Pumnaşii sau pumnişorii, pe o lăţime de 6—8 centimetri, strîng mîneca jos, înainte de fodori. Ei sînt cusuţi pe dos, cu motive geometrice. Fodorii, în fine, cu care se termină mîneca, sînt foarte mici, contrastînd puternic cu cei de la iile de fete din satele pădurenilor. Şi la Cuciulata, mai înainte, sub obinzeală în faţă se broda pe creţe.

Diferenţierile faţă de satele vecine, în trecut, constau mai ales în culoarea motivelor ornamentale (puii se făceau la Cuciulata de preferinţă cu roşu şi negru, iar la Comăna şi Veneţia, monocrom, fie cu roşu, fie cu galben). În timpul din urmă, se aplică în jurul obinzelii la gît un fel de fodor, numit tot borz.

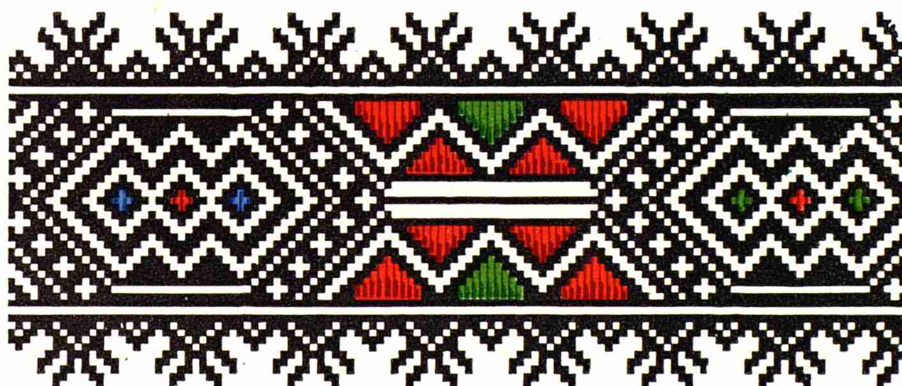
Peste poale, se poartă de multă vreme un fel de fustă-androc, căreia i se zice rochie şi peste care, în faţă, se pune şurţul roşu, ţesut în casă, în trecut din cînepă, apoi din bumbac şi arnici. El e făcut în două iţe, cu alesături geometrice, dispuse în dungi late, orizontale.

Peste ie, s-au purtat pieptare făcute la Rupea, identice cu cele din grupul satelor din jurul Mateiaşului, iar mai tîrziu pieptare lucrate la Veneţia, la Făgăraş sau chiar în Cuciulata. Peste pieptar, se purta (azi numai o singură bătrînă îl mai poartă) clicin alb garnisit cu şinor maron, iar pe manşetele întoarse un motiv de pătrăţele brodate, care formează un fel de linie frîntă, asemănătoare cu cele dintîi motive ce se văd la pieptarele din Transilvania, pe planşele cu costume din secolele XVII—XVIII.

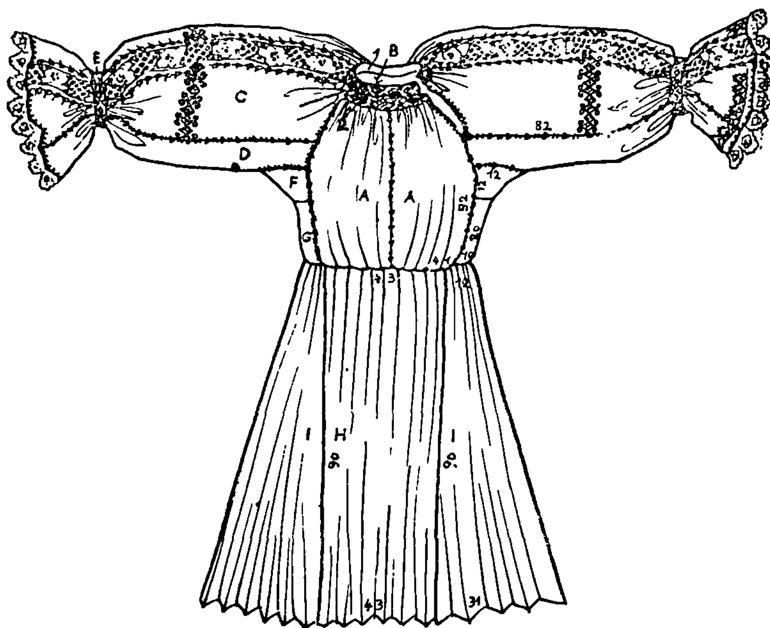
Scurteica din pănură neagră şi cu guler de miel sau din imitaţie de astrahan a apărut mai tîrziu şi se poartă acum doar de către femeile bătrîne.

Pieptarele au fost înlocuite cu laibăre croite larg pe piept şi strînse în talie, de influenţă ungurească, aşa cum o serie de alte piese au fost

III. Modele de broderii din Mateiaș

12. Ie de fată, din zona Pădurenilor:
A. ciupagul din faţă (din două foi), *B.* ciupagul din spate, *C.* mînecile, *D.* băgătura mînecilor, *E.* oblîncul cusut peste cute, *F.* pavă, *G.* petecuţ, *H.* foile drepte de la poale, *I.* cei patru clini de la poale.

înlocuite în perioada capitalismului cu piese de oraş (bluze, cîrpe de cap, şorţuri de material de fabrică, jersee etc).

Deşi portul bărbătesc are mai puţine elemente specific locale şi prezintă o mai mare simplitate, el e mai bine conservat şi mai ales e purtat mai mult, chiar în zilele de lucru. Cămaşa cu pumnişori şi mai nou cu guler întors, cîrpa la gît la fel cu cea de la Fîntîna şi din satele pădureneşti — însă purtată mai rar — pieptarul, cioarecii fără clini la craci (ce-i întîlnim şi peste Olt, de ex. la Crihalma) cu manşetele terminate prin colţi negri de postav şi cu ornamente din şnur negru, sînt piesele care dau forma portului cuciulăţean.

Zechea lucrată din pănură seină, cu aripi şi cu cîrligonţi, s-a purtat pînă la cel de-al doilea război mondial de către bătrîni, în timp ce sarica albă cu croi tipic făgărăşenesc, dar la care s-a adăugat un guler drept şi înalt de 10 centimetri, e purtată acum doar de cîţiva bătrîni, în timpul iernii, la sărbători. Feciorii colindă îmbrăcaţi în sarică albă.

În afară de aceste elemente, pentru evoluția portului la Cuciulata, trebuie să mai amintim faptul că înainte căița se lega sub bărbie cu un șinor, numit țop, după care se trecea o plantică ce atîrna pe piept pînă la șorț, iar cîrpele de cap se legau numai înainte. Cămășile bărbătești erau lungi pînă la pulpe și cu stanul simplu, în timp ce acum se fac cu « piept chindisit ». De la zeche, trecerea s-a făcut la clicine fără guler, apoi la clicine garnisite cu guler și cu buzunare și la haine de tip orășenesc. Brobodelnicul s-a purtat în două feluri: pe sub bărbie, în special la biserică și așa cum mai poartă astăzi nunile; și peste cap, cu coarne. Cioarecii s-au purtat totdeauna strînși pe picior, cei care aveau cioareci largi denotînd o stare precară. Se zice: «i s-o cam lărgit cioarecii », în sensul că îi merge prost cuiva.

Portul comănarilor este în unele privințe mai conservator: în Comăna de Sus se poate vedea și azi o piesă destul de rar întîlnită pe tot cuprinsul Țării Oltului, anume gluga, mai scurtă însă decît cea de la Avrig și ornamentată cu vărgi simple în partea de jos.

În cele două Comăne, costumul național a ajuns la un echilibru stabil, fiind în același timp și port de toate zilele și de sărbătoare, cu ii alese în război, cu mîneci din umăr și cu fodori, pieptare făgărășenești, rochii, șurțe înflorate, cizme sau ghete — iar la bărbați cămăși cu pumnași, cioareci albi, pieptare înfundate, haine de postav și, mai de curînd chiar, paltoane.

Ca aproape în toată zona Perșanilor, portul bărbaților s-a menținut și la Comăna mai bine decît al femeilor, îmbrăcămintea acestora avînd și piese de proveniență orășenească, în special androcul, șurțul și cîrpele de cap.

Rareori cercetătorul sau călătorul simplu are bucuria de a întîlni un costum care să reflecteze, în Țara Oltului, de la prima impresie, atîta veselie și optimism, îmbinate cu delicatețe și cu rafinament discret, ca la Veneția de Jos.

Neîndoios că, așa cum ne apare astăzi, costumul de aici este rezultatul unor procese îndelungate, în care influențele și împrumuturile au fost însă bine asimilate. Atît costumul bărbătesc cît și cel femeiesc formează o unitate de creație, în care cel din urmă prezintă mai multă varietate și fantezie. Observațiile făcute îndreptățesc să presupunem că Veneția de Jos a preluat o serie de influențe și a reușit să formeze un costum propriu, care la rîndul lui iradiază spre localitățile învecinate, mai ales datorită faptului că această localitate este un centru de creație meșteșugărească, cu numeroși cojocari, care lucrează pieptare și căciuli pentru

satele din jur (Comăna de Sus şi de Jos, Părău, Grid, Perşani, Veneţia de Sus, Cuciulata şi Lupşa) şi cu croitori care lucrează pentru aceleaşi sate. Un factor la fel de important în procesul acesta l-a constituit şi contactul sărbătoresc al satelor din jur, care se strîngeau pînă de curînd împreună la jocul de ispas, la care participau, pe lîngă vineţeni, comănarii, şi părăienii. S-ar putea presupune chiar că o piesă caracteristică în costumul femeiesc la Veneţia, anume « ispasul », să fie încetăţenirea unei mode legate de acest obicei, mai ales că oamenii de aici nu sînt de loc refractari înnoirilor — aceasta nu numai în legătură cu preluarea unor elemente de costum, dar chiar şi într-un anumit fel de a le purta (de ex. tinerii poartă acum pieptarul bărbătesc descheiat pe umărul stîng şi vîrînd la piept partea din faţă etc.).

Considerat în evoluţia lui istorică, portul bărbătesc dă la iveală unele elemente comune cu portul pădurenilor; totuşi, în ansamblul său este legat mai mult de portul Făgăraşului.

Un port naţional al copiilor mici nu găsim păstrat aici; el a fost acelaşi în trecut ca în tot restul Ţării Oltului, cu gugiu, cămăşuţă şi opincuţe. Băieţii de şcoală au însă şi astăzi un costum simplu, compus din ciorecuţi, cămaşă şi curea. Fetiţele au ii, rochiţe sau cătrinţe negre de tip săliştenesc.

Deşi portul feciorilor şi al bărbaţilor în general s-a menţinut, în compoziţia lui apar, în secolul nostru, piese noi sau modificări în cadrul pieselor vechi. Opinia generală susţine ca formă mai veche căciula turtită şi cu veacă, asemănătoare celei din satele pădurenilor şi menţinută mai mult în Veneţia de Sus, ceea ce confirmă un conservatorism mai puternic la satele de sub munte. La fel, pălăriile vechi se spune că au fost «cu streaşină mare », bogat ornamentate cu şinor galben, panglici colorate şi 6-8 ciucurei ce atîrnau la spate. Azi întîlnim numai căciuli ascuţite, purtate însă de preferinţă cu fundul turtit. Pălăriile au borul mic, iar la feciori sînt tot cu şnur şi panglici şi — fără excepţie — purtate pe urechea dreaptă sau date pe ceafă. Feţele par de aceea mai luminoase şi exprimă firea deschisă a acestor oameni aşezaţi pe malul Oltului, pe unul din acele drumuri istorice care însoţesc acest rîu în călătoria lui multiseculară prin mijlocul ţării noastre.

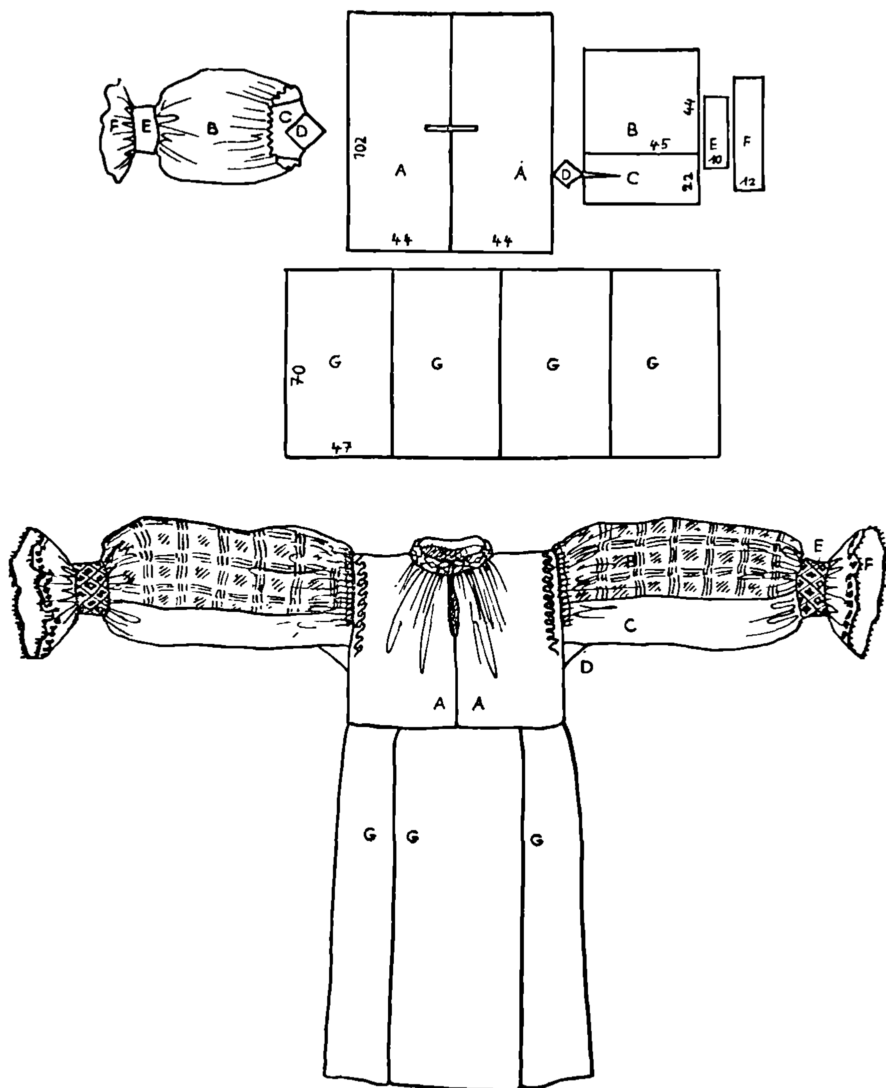
Cămaşa lungă cu mîneci largi, fără guler şi cu obinzeală albă simplă, iobăgească, după cum îi spun şi acum oamenii, s-a purtat pînă la primul război mondial. Ea se încheia cu o cusătură simplă de mînă, numită « purecelul ». O formă intermediară a apărut apoi, zisă « cămaşa fără chiept », cu pumnaşi şi cu guler ce se încheie cu nasturi şi care se deose-

beşte de cămaşa cu chiept, ce are în faţă 12 cute verticale cusute cu maşina. În mod curent, acum se poartă aceste ultime două tipuri de cămăşi de către toţi bărbaţii şi feciorii, la cei din urmă cămăşile fiind împodobite şi cu pui cusuţi.

Cioarecii din pănură albă au suferit şi ei o schimbare de croi şi — implicit — de linie, trecîndu-se, după 1900, de la cioarecii « cu dîrg în faţă şi cu petecuţe la spate » la o formă mai nouă, strînşi pe picior, care menţin totuşi aceeaşi manşetă lată cu tiv de postav negru.

Arta cojocăritului a atins un nivel înalt la Veneţia de Jos, fapt care explică purtatul pieptarelor pînă în zilele noastre. Cele trei tipuri de pieptare pe care le găsim astăzi reprezintă mai puţin trei trepte istorice, cît rezultatul diferitelor influenţe venite din trei direcţii. Astfel, tipul purtat pînă prin 1840 şi zis de Braşov, înfundat în faţă, are o compoziţie centrată ornamental în jurul unei flori spre care converg motivele florale sau geometrice. Culoarea predominantă e roşu, lîngă care verdele şi albastrul sînt secundare. Motivul central, cel ce poate simboliza motivul solar sau tot aşa de bine o morişcă de apă, pare îmbrăţişat de cupola unei lalele, în jurul căreia se înscriu simetric motive mai mici, numite de cojocari: bujori, rotiţe, frunze, prescure, steluţe şi un zig-zag zis « jermuleţ ». Cromatica şi o bună parte a motivelor trădează influenţa ungurească, venită desigur din Braşovul de altădată, prin meşterii cojocari care învăţau acolo. Al doilea tip de pieptare, ce se cheamă ardeleneşti, sînt brodate cu flori mai mărunte şi de culoare mai închisă, cu arnici — spre deosebire de primele la care se folosea strămătură. Ele se diferenţiază de primele şi prin croi, fiind identice cu cele din zona Făgăraşului. Femeile poartă pieptare închise, iar fetele aşa-numita laibărică, adică pieptare încheiate în faţă şi cu ornamentele dispuse în şiruri verticale. Caracteristic pentru Veneţia de Jos, la femei, este pieptarul cu flintic. Pieptarul e întors în talie, cu blana în afară, de o parte şi de alta, iar pe muchia ce se formează la îndoitură se coase o fîşie de piele (partea aceea care stă întoarsă în sus se cheamă flintic). Mai nou, au apărut pieptare crăpate, vopsite maron şi cu puţine ornamente, realizate din piele aplicată. Informaţiile bătrînilor amintesc despre cojoace cu clini şi despre pieptare crăpate, cu brîne în talie şi cu guler negru de blană, purtate în trecutul îndepărtat.

Dintre piesele de iarnă, lucrate din lînă, în cele două Veneţii întîlnim atît frijurile făgărăşene, cît şi zechea, piesă răspîndită mai mult către răsărit de zonă. Deşi zechea, ca şi frijurile, a dispărut din portul obişnuit, o întîlnim ca piesă de ceremonie la vechea sărbătoare de întîmpinare a primăverii, « plugarul ». Atunci — a doua zi de Paşti — întregul sat con-

13. Ie veche din Cuciulata:
A. ciupagul din două foi, *B.* mînecile țesute în spetează, *C.* băgătura mînecilor, *D.* pava, *E.* pumnașii, *F.* fodorii, *G.* poalele din patru foi drepte.

duce în alai, la rîu, pe vătaful mare al cetei de feciori, urcat pe o grapă de lemn purtată pe umeri de patru flăcăi și ținînd în mînă un furcoi. Vătaful, îmbrăcat cu zeche, încins peste mijloc și în diagonală peste umeri

cu şomoioage de paie făcute frînghie, avînd muşcată verde la pălărie, intră în rîu, unde alţi doi flăcăi, prin trîntă, îl înving şi-l obligă să stea întins pe spate în apă.

Alaiul se întoarce în sat, petrecut de muzică şi se încinge petrecerea.

Vătaful cetei de feciori umblă la colindat îmbrăcat tot în zeche.

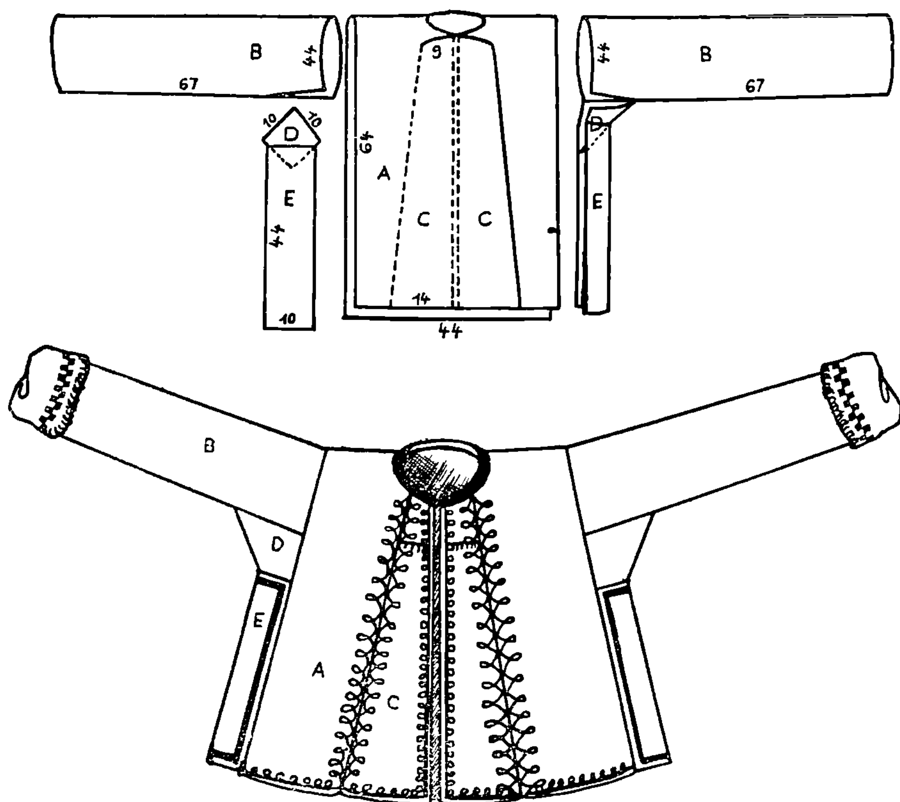
Saricile albe cu părul scos se lucrau în sat sau se cumpărau făcute gata de la Berivoi (lîngă Făgăraş). Ele nu lipseau din nici o gospodărie, fiind — aşa cum ştim — hainele cele mai potrivite pentru drum lung pe ger mare.

Opincile au fost înlocuite încă de mult cu bocanci şi cizme, aşa cum locul zechei şi al frijurilor l-au luat rocul (haină cu revere făcută de un croitor) bunda şi hainele tricotate. Şurţele verzi din postav şi cu flori scrise (adică aplicuri de postav roşu) introduse după 1900 de feciori în şezătoare şi la plimbare (însă niciodată la joc sau la biserică) au fost părăsite de prin 1948.

Ar mai fi de remarcat unele elemente ale costumului de înmormîntare, cînd bărbaţilor li se pune totdeauna căciulă, chiar şi vara, apoi o cămaşă nouă (care n-a fost spălată niciodată) şi cioareci. Morţii nu se încing cu nimic şi nici nu li se îmbracă pieptarul.

Dacă se poate spune că portul sărbătoresc din cele două Veneţii păstrează de-a lungul timpului o compoziţie unitară, în schimb piesele au suferit aproape toate modificări, în sensul îngustării (mînecile, cămăşile, cioarecii, borul pălăriilor) sau în sensul scurtării (la cămăşi, la hainele de deasupra), faţă de cele vechi pe care le-au şi înlocuit în parte (zechea, sarica). Accentele ornamentale s-au moderat prin întrebuinţarea culorii galbene, care ia tot mai mult locul celei roşii şi negre, dar s-au amplificat ca suprafaţă, la bărbaţi într-o măsură mai redusă decît la femei.

Silueta generală a portului femeiesc are ceva de costum clasic şi un aer plin de distincţie, datorat în parte preţiozităţii materialelor şi mai ales croiului bogat (larg şi lung) al pieselor şi sublinierilor pe care el le aduce liniei corpului. Veselia cochetă care se degajează din costumul femeiesc de la Veneţia rezultă, ca o calitate proprie, şi din alesăturile şi broderiile ce ornamentează diferite piese. Deşi în costum se poate presupune o uşoară influenţă străină, săsească şi ungurească, şi anume la piesele ce nu sînt lucrate din material de casă ci confecţionate de croitor sau cumpărate de la oraş, această influenţă este integrată în costum în aşa fel încît nu-i înstrăinează structura şi caracterul etnic specific. Ceea ce ne reţine atenţia rămîne frumoasa îmbrobodire a capului cu pomeselnicul alb discret ornamentat, pieptănătura cu fiţioni, numai aici

14. Clicin femeiesc din Cuciulata:
A. stanul, *B.* mînecile, *C.* brațele (clinii din față), *D.* pava, *E.* clinii.

întîlnită pe tot cuprinsul Țării Oltului, apoi iile cu guler răscroit, cu mîneci largi lucrate în coscă și strînse-n pumnișori, înainte de a se termina în fodorii intermediari ca mărime între cei din Pădureni și Cuciulata. Acestea sînt tocmai piesele lucrate de fiecare fată sau femeie, ele constituind creația locală și caracteristicile ei. Rochiile largi cu șurțe bogat înflorate, pieptarul sau un fel de vestă numită «ispas», completează în mare costumul și-i dau o eleganță unică, ce nu e stricată nici chiar de cizmele purtate obligatoriu la sărbători, iarna.

Etatea și situațiile diferite, cît și piesele în sine, aduc și aici pe scena vieții satului o diversitate ce merită atenție.

Purtatul capului descoperit este regulă pentru fete, fie că părul se piaptănă cu cărare, fie mai adesea peste cap și se împletește în două

cozi. Bătrînele afirmă că în trecutul îndepărtat, relatat de alţi bătrîni, fetele ar fi purtat şi ele pomeselnec, nelegat însă, ci atîrnat peste umeri, pe spate. Mai vag, informaţiile vorbesc despre pieptănatul cu fiţioni al părului şi la fete, o pieptănătură ce o mai întîlnim numai la neveste, sărbătoarea. Acum, fetele poartă şi ele iarna cîrpe cu flori roşii, legate sub bărbie. Ia tipică pentru fete este cea cu mîneca din gît şi încreţită sub altiţă. Frumos ţesute în război, cu motive geometrice pe tot cîmpul lor şi zise cu coscă, mînecile sînt principala podoabă a iilor, egalată doar de frumuseţea pumnişorilor aplicaţi deasupra fodorilor (în trecut probabil erau brăţări, adică încreţituri brodate). Peste cosca rezultată din alesătura în iţişoare, se face adesea broderie pe toată suprafaţa mînecii, de la umăr pînă aproape de pumnişori.

Androcul făcut din postav mai plin sau rochia se îmbracă peste poale, preferîndu-se culorile închise; deasupra, în faţă, un şurţ lat, ţesut în casă, din două foi şi cu un colţ întors şi prins în brîu în trecut, iar mai nou două şurţe suprapuse. Rochiile erau şi ele ţesute în război, din bumbac şi arnici, cu vărgi de-a latul, alb-albastru şi alb-roşu. Ispasul este un fel de pieptar din catifea sau material gros înflorat, cu un croi puternic evazat în talie şi cu un decolteu larg, garnisit jur împrejur cu blană neagră din picioare de capră. Se poartă sărbătoarea, mai cu seamă iarna, cu androcul. La rochie se purta odinioară, vara, laibărul cu fodori (o vestă de influenţă ungurească, roşie, pe talie, cu garnitură de panglici) şi iarna pieptăruş romînesc de blană numit şi lăibărică.

Miresele, în ziua nunţii, poartă ia fetească cu mîneca din altiţă, iar după cununie şi după masa care are loc la mireasă, nuna o îmbracă pe aceasta cu «ia cu chept» şi cu borz şi buşte. Naşul îi dă atunci căiţa şi pomeselnecul pe care i le îmbracă naşa după ce o piaptănă femeieşte, adică cu fiţioni. Părul, în acest caz, se piaptănă cu cărare paralelă cu fruntea, partea din spate făcîndu-se coc, iar cea din faţă, împărţită jumătate pe stînga şi jumătate pe dreapta, e răsucită într-un fel de lănţişori ce trec prin faţa urechii şi pe sub aceasta la spate, unde se unesc cu restul părului la coc. Fiţionii, aceste lănţişoare, decorează în mod delicat chipul, pe care-l încadrează apoi restul gătelii capului. Peste ie, îmbracă laibăr sau ispas, iar peste poale «sumna», o rochie largă, din mătase sau lînă de culoare albastră. Peste aceasta, două şurţe, unul alb dedesubt şi altul din material de fabrică înflorat sau cătrinţă aleasă cu strămătură de culori diferite.

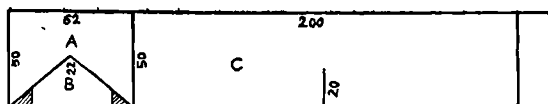
Se spune că nemeşele, ca mirese, înainte de a merge la biserică, puneau şi cîrpe la gît.

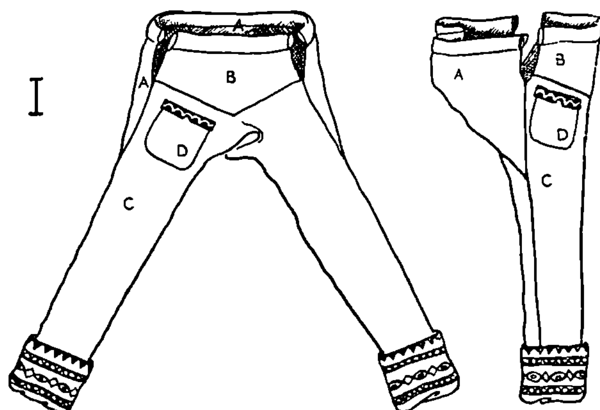

IV. Tinere din Cuciulata

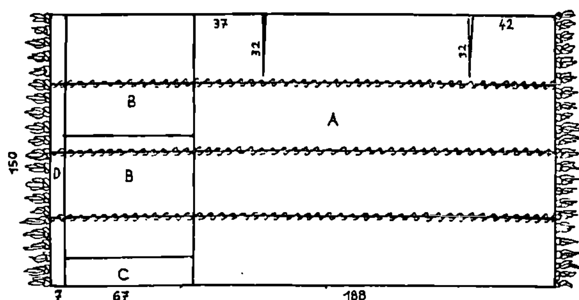
15. Bătrînă din Cuciulata

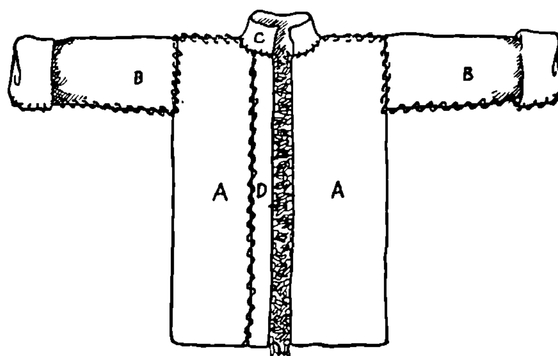

16. Piese de lînă din costumul bărbătesc de la Cuciulata:

I. Cioareci fără clini la craci: *A.* turul, *B.* turul mic, *C.* cracii. *II.* Sarica albă făcută din strai cu părul scos: *A.* stanul, *B.* mînecile, *C.* gulerul, *D.* năditura din faţă.

În afară de ie, portul femeilor diferă de cel al fetelor, tocmai prin căiţa cu reţe şi pomeselnec. Căiţa se poartă şi singură, dar mai adesea cu cîrpă înflorată legată peste ea, sau cu pomeselnecul care se leagă diferit după vîrstă şi situaţie. În afară de purtatul pe spate, nelegat şi la fete, în trecut — pomeselnecul se poartă azi cel mai des « roată peste cap », de la dreapta la stînga, ori « pe sub barbă », cum îl vedem la nune şi la bătrîne (la acestea atît în zilele de lucru cît şi sărbătoarea). Şi în acest caz legătura se face tot de la dreapta la stînga, pe spate rămînînd capătul cu alesăturile în vergele ale pînzei de pomeselnec.

Aşadar, deşi portul vineţenilor pe parcursul ultimilor 60 de

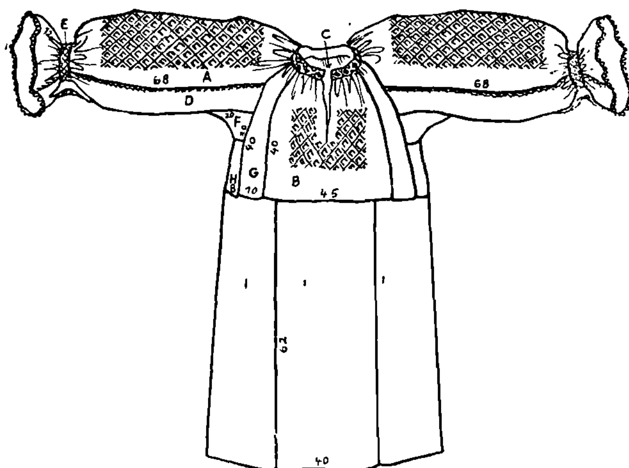
ani cuprinde tot mai multe piese din material de fabrică (unele de influenţă ungurească sau săsească), el îşi păstrează caracterul etnic şi specific Ţării Oltului, prin găteala capului, prin ii şi alte piese care se aseamănă cu cele ale cuciulăţenilor şi celorlalte sate cu port mai pregnant « oltenesc » din zona Perşanilor. El are multe elemente comune cu portul din satele Grid şi Perşani, aşezate la marginea de sud-vest a zonei. Cămăşile bărbăteşti, iile şi mai ales şurţele lucrate în război se numesc « gridăneşti », desemnate astfel de popor tocmai pentru a accentua similitudinea în port.

La Părău se spune că dacă vrei să vezi port naţional, trebuie să mergi la Grid şi la Perşani. Aceasta corespunde adevărului, aşa cum tot adevărat e faptul că şi părăienii au avut exact acelaşi port, dar l-au părăsit treptat. Procesul a fost pretutindeni acelaşi, mergînd de la transformarea unor piese lucrate în gospodărie, la înlocuirea altora.

Într-adevăr la Grid şi la Perşani, portul popular îl întîlnim, cel puţin în zilele de sărbătoare, de la copiii de şcoală pînă la cel mai vîrst-

17. Cojocari din Veneţia de Jos, lucrînd.

18. Ie de fată din Veneţia de Jos:

A. mînecile (o foaie şi jumătate), *B.* ciupagul din faţă, C. ciupagul din spate, *D.* băgătura la mînecă, *E.* brăţarea, *F.* pava, *G.* băgăturile la ciupag, *H.* petecuţ, *I.* poalele.

nici săteni. Cel al copiilor este acelaşi cu al feciorilor şi fetelor. Al bătrînelor este aproape identic cu cel din zona Făgăraşului, arătat în primul caiet de artă populară, din seria consacrată portului din Ţara Oltului.

Nu putem să nu relevăm din acest port piesele mai vechi şi comune Ţării Oltului, cum ar fi căiţa şi pomeselnecul purtat de toate femeile căsătorite pînă către 1920, iar de atunci numai sărbătoarea, pînă prin 1940, pentru ca astăzi să fie purtate de către bătrîne şi în general de femei la nuntă. Ia îşi păstrează croiul vechi cu mînecile din umăr, singura schimbare fiind apariţia fodorilor după primul război mondial. Ornamentica iilor face încă adevărate salturi, de la alesătura unor dungi albe peste cot, la motive alese şi apoi brodate chiar pe întreaga suprafaţă a mînecii, cît şi pe piept în anii din urmă. O formă neîntîlnită o ia crătinţa neagră, numită păstură în zona Făgăraşului; ea se poartă aici încreţită într-o parte, încît atîrnă cu un colţ pînă aproape de pămînt. În zile de sărbătoare se pune în faţă peste crătinţa neagră, şurţul covorăsc, ales în război, cu frumoase motive de-a lungul dungilor ce apar vertical şi paralel cu corpul. Fetele şi femeile tinere îmbracă şurţul covorăsc peste o fustă albă plisată, încingînd corpul jur împrejur din care aceasta se mai vede numai lateral, în dreapta la fete şi în stînga la neveste. Peste ie, toate femeile poartă vara laibăr de postav şi cu panglici aplicate, croit în mod asemănător cu pieptarul crăpat în faţă, purtat de fete şi neveste tinere. Bătrînele poartă şi ele pieptar înfundat şi cu floare mare pe mijlocul pieptului. Cu pomeselnecele făcute cu veacă şi îmbrăcate

cu ie, crătinţă, şurţ şi laibăr peste poalele mai lungi, ele au o înfăţişare stranie şi amintesc de femeile pescarilor de pe ţărmurile nordice.

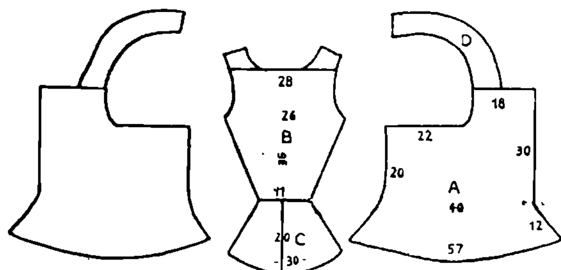
Frijurile albe, ca şi opincile, constituie acum rarităţi în portul bărbaţilor, care a suferit cam aceleaşi schimbări ca în restul zonei. Cît despre cămaşă, de la cea zisă iobăgească — cu mîneci largi şi fără guler — a evoluat la cea cu guler şi încreţituri la mîneci, tinzînd să devină în forma actuală, tipică pentru întreaga Ţară a Oltului.

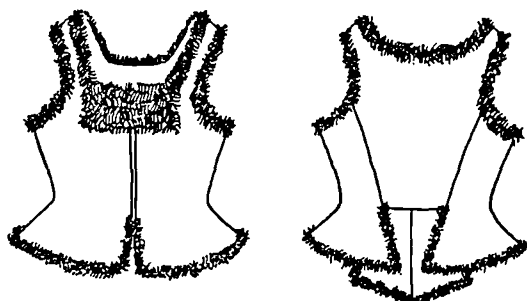
CONCLUZII DESPRE PORTUL ŢĂRII OLTULUI ÎN GENERAL ŞI DESPRE VALOAREA SOCIALĂ ŞI ARTISTICĂ A PORTULUI DIN ZONA PERŞANILOR ÎN SPECIAL

Portul popular din zona Perşanilor poate fi înţeles numai raportat la costumul întregii Ţări a Oltului şi al celorlalte zone mărginaşe, în ceea ce priveşte piesele tipice, evoluţia şi calităţile sale artistice. Aşa cum la Avrig remarcăm influenţa Săliştei şi Mărginimii Sibiului, tot astfel prin portul « pădurenilor » trecem către zona Tîrnavelor, întîlnind elemente

19. Ie din Veneţia de Jos:
A. ciupagele din două foi, *B.* mînecile, *C.* băgătura mînecilor, *D.* fodorii, *E.* pumnişorii, *F.* pava, *G.* poalele, *H.* borzul, *I.* oblîncul.

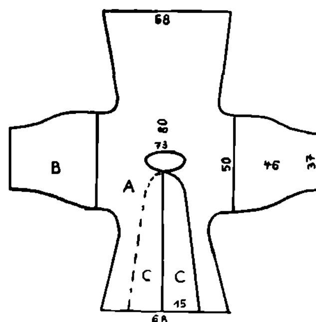

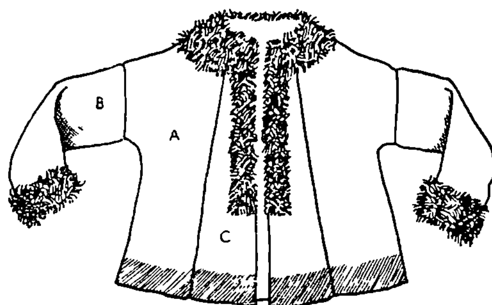
20. **Piesă femeiască garnisită cu blană, din Veneţia de Jos: Ispasul din catifea:** *A.* **părţile,** *B.* **spatele,** *C.* **flinticul,** *D.* **umărul.**

din portul romînesc de la Paloş, Dăişoara şi Rupea. Regiunea Tîrnavelor este însă una dintre cele mai puţin cunoscute şi aproape de loc cercetată din punct de vedere al creaţiei populare, din care cauză nu se pot face încă legături şi comparaţii sigure.

Pe baza materialelor concrete culese pe teren, se pot distinge în portul Ţării Oltului trei categorii mari de piese: unele străvechi, comune întregului teritoriu (cum ar fi sarica, buboul, cămaşa cu mîneca largă, vălitura capului sub forma pomeselnecului etc.); altele lucrate ca şi primele tot în cadrul industriei casnice ţărăneşti, caracteristice pentru diferitele grupuri de sate şi care dau — nu numai prin numiri, cît mai ales prin materia primă şi tehnica de lucru, croi, ornamentică şi felul de a se purta — tocmai nota specifică portului din cele trei zone de port, tratate în suita celor trei « caiete de artă populară » despre Ţara Oltului; în fine, există o serie de piese în genere din material de fabrică, lucrate în sat sau cumpărate gata de la oraş.

Păstrarea celor mai vechi piese de port de aici (cum ar fi sarica) pe care le semnalează şi documentele începînd din sec. XV-XVI, nu este uniformă pe toată întinderea regiunii. În unele sate menţinerea lor constă numai în folosirea la anumite manifestări tradiţionale (ex. « ceata de feciori » la sărbătorile de iarnă sau primăvara la « obiceiul plugarului » sau cu prilejul căsătoriei). Interesant de reţinut este şi faptul că anumite stări şi relaţii sociale au dus — tot pe întreaga regiune — la apariţia unor noi piese sau la anumite modificări ale acestora. Aşa s-ar putea cita: cămaşa cu pumnaşi la bărbaţi, care a înlocuit cămaşa veche

21. Piesă femeiască garnisită cu blană din Veneţia de Jos: scurteica din postav închis.
A. stanul dintr-o foaie, *B*. mînecile, *C*. clinii din piept.

rumînească sau iobăgească cu mîneci largi, ori colţişorii negri aplicaţi pe manşete jos la cioareci. La femei, de asemenea, iile au înregistrat schimbări, trecîndu-se de la ia cu pumnaşi la cea cu fodori. Pînă astăzi însă, formele vechi se menţin alături de cele noi, primele păstrîndu-se mai ales în portul bătrînesc şi în portul din zilele de lucru.

Varietatea mare pe care am semnalat-o în costumul popular pe întreaga Ţară a Oltului — în special spre cele două zone de la margini Avrig şi Perşani — şi care merge pînă la un port specific fiecărui sat chiar, este rezultatul unor procese complexe. Aşa, ar fi de amintit tendinţa masei largi de ţărani care, scăpînd de iobăgie, doresc să schimbe şi unele elemente ale costumului. Piesele străine — sau chiar denumirile — au intrat în costumul romînesc de aici, în feudalism şi în timpul capitalismului, prin intermediul tineretului care a făcut armata austro-ungară, apoi prin relaţiile de muncă (destul de mulţi tineri romîni fiind servitori la saşi) cît mai cu seamă prin produsele meşteşugarilor de la oraş (cojocari, curelari, pălărieri, cizmari etc.) — de cele mai multe ori saşi sau unguri — şi de la care se aprovizionau, deobicei romînii în tîrguri. De altfel, elementele şi numirile împrumutate din portul săsesc sau secuiesc, uneori numeroase, au pătruns tocmai pe această cale, şi ele se rezumă la anumite categorii de piese: de ex. pieptare, cizme, panglici, şurţe, piese de podoabă ce se adaugă costumului, unele ornamente brodate etc.

Îmbogăţirea portului mergînd pînă la fast, atît prin creşterea numărului de piese, prin înlocuirea materialelor făcute în casă cu cele de fabrică,

cît şi prin creşterea cîmpilor ornamentali şi a ornamentelor în sine, este un proces — istoriceşte vorbind — mai nou, pornit la început din dorinţa de afirmare socială, dar denaturat adeseori de gustul unor elemente şi acţiuni ale burgheziei .orăşeneşti.

În general, portul din zona Perşanilor a avut acelaşi drum istoric cu portul Ţării Oltului. Aşa cum am văzut însă, el se înfăţişează diferit de cel din zona Făgăraşului sau Avrigului datorită unor condiţii locale. Dintre elementele străvechi sînt cîteva care impresionează de la primul contact, iar cercetarea lor ne pune în faţa unor probleme de bază ale istoriei portului popular romînesc. Unele asemănări cu portul din Ţara Oaşului (de ex. pieptănatul părului sau obiceiul ca mirii să poarte cele mai vechi piese de costum, în Oaş guba, iar la Perşani sarica sau zechea în trecut), ori cu portul din munţii Apuseni (de ex. pieptănatul « nevesteşte » la Mateiaş), alte asemănări cu Bihorul sau cu zona Pădurenilor din Hunedoara ori cu Moldova (ex. zechea cu clini) — oferă argumente pentru teza unităţii şi continuităţii portului popular, spre a cărui reconstituire istorică tind şi studiile din seria « Caietelor de artă populară ».

Piese tipice pentru zona Perşanilor, în afară de bubou şi sarică, pomeselnec şi vălitoare, mai trebuiesc considerate toate acelea care caracterizează de fapt portul popular de aici. Astfel, în grupul satelor de « pădureni » avem: clicinul alb sau recent cafeniu, zechea cu clini, cioarecii cu manşetă lată, cîrpa la gît, pălăria cu bor lat, pieptănătura părului în cununiţă la fetiţe sau cea « nevesteşte » la femeile măritate, crătinţele roşii (în forma în care au fost folosite — credem noi — în tot sudul Transilvaniei), şurţul cu ruji aplicate, vălitoarea şi brobodencul, apoi broderiile cu motive şi culori specifice, lucrate pe dos etc.

În grupul satelor de « olteni », cum le-am spus celor care păstrează structura portului făgărăşenesc, sînt de relevat, pe lîngă bubou, frijurile şi recălele din pănură, cămăşile cu pumnaşi şi ştrafuri, pieptarele colorate mai sobru, iar la femei iile cu mînecile încreţite pe umăr şi toate cu fodori, fotele din pănură neagră ş.a.m.d.

Faptul că, în zona întreagă, costumul naţional este port permanent şi în zi de lucru şi duminica, menţinut aproape în toate satele, constituie o primă caracteristică socială. Elementele care marchează, în special pentru trecut, diferenţieri de clasă sau de stare socială (de ex. cioarecii cu colţi la « boieri », cămaşa iobăgească) dar mai ales deosebirile, marcate prin detalii, între vîrste şi sexe, sau cele ocazionate de ceremonii, conferă şi costumului din zona aceasta o valoare de document istorico-social.

V. Pieptar din Veneţia de Jos

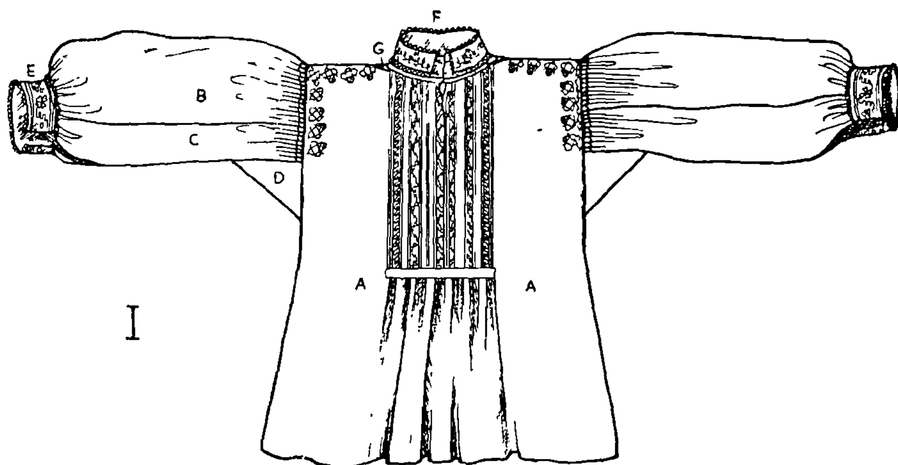
22. Tînără fată ajutată la gătit de o femeie din Veneţia de Jos

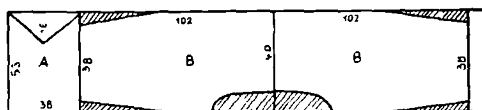
Aşa cum îl putem cunoaşte astăzi, costumul din zona Perşanilor se impune însă puternic prin calităţile sale artistice, ce rezultă din materia primă (cînepă, lînă, in) din felul şi tehnica ţesăturilor din care se fac piesele (pănură albă, seină sau maronie, pînza de cînepă şi de bumbac cu alesături în tăblii etc.) din croiul şi înfăţişarea generală a costumului, cît şi din ornamentica lui.

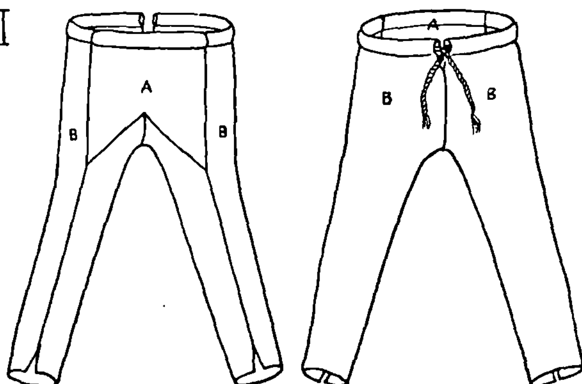
Numai găteala capului, singură, ar putea da naştere unui studiu special, aşa cum se poate deduce chiar din descrierea celor cîteva elemente, făcută de noi. Dintre creaţiile cele mai autentice merită şi trebuie să ne oprim asupra broderiilor din satele de «pădureni», care aduc o notă deosebită faţă de întreaga Ţară a Oltului prin arhaismul lor, prin geometrismul aproape exclusiv al motivelor şi prin varietăţile ce le realizează creatorii în cadrul unei game cromatice reduse, acordată fie pe roşu, fie pe negru, şi la care se adaugă verdele şi albastrul, cu rare accente de galben sau alb. Întreaga ornamentică este mai unitară decît în restul Ţării Oltului, atît în motivele cît şi în coloritul lor. Comparaţia ce o făcea un pictor relativ la unele motive de aici este cu totul îndreptăţită, atunci cînd spunea că grupe întregi de broderii îi par variaţiuni pe aceeaşi temă muzicală, realizate din jocul măiestrit al culorilor pe aceeaşi schemă de motiv, ce-şi schimbă totuşi aproape de fiecare dată ceva şi în desen. Ceea ce mai caracterizează, în general, broderiile de aici este tehnica cusutului pe dos, folosită ca regulă pentru anumite categorii de ornamente. De asemenea, utilizarea unor motive ornamentale speciale pentru anumite piese şi chiar pentru anumite vîrste, ori pentru zile de lucru şi sărbători. Varietatea de motive ţine deci, într-o măsură însemnată, de funcţia lor socială, aşa cum armonia de culori, cu dominanta principală în roşu, exprimă o preferinţă artistică şi un optimism sănătos, nelipsit totuşi de oarecare gravitate.

De asemeni se poate spune cîte ceva despre fiecare din principalele categorii de ornamente. Astfel, gulerele iilor femeieşti se realizează totdeauna prin cusătură pe dos şi cu urzeală în roşu, ce marchează structura modelului. Motivele (ochişori, furculiţă, hai mincinoasă etc.) au aproape totdeauna o formă romboidală, fiind de fapt un motiv ce se repetă, alternîndu-se însă două culori ce dau astfel compoziţiei dinamism.

Ciupagele, în faţă, de la gulerul iei în jos, sînt toate opere de artă prin broderia lată pînă la 5 centimetri, făcută pe încreţiturile dese ale

23. Piese din portul bărbătesc din Veneţia de Jos:
I. Cămaşă feciorească: *A.* stanul, *B.* mînecile, *C.* băgătura la mîneci, *D.* pava, *E.* pumnişorii, *F.* gulerul, *G.* broscuţa de lîngă gît. *II.* Cioarecii: *A.* turul, *B.* cracii.

pînzei. Tehnic, brodatul lor pe încreţitură se face în trei faze: întîi se « calcă », adică se încreţeşte pînza, apoi se « urzeşte » cu roşu şi se lasă locuri albe numite « cărări », care — în a treia fază — sînt umplute cu albastru şi verde. Motivele cele mai mari sînt ca nişte scheme geometrice, de formă lunguiaţă, purtînd numiri de plante sau de animale (floare de ferfenel, floarea învîrtită, oblîncul, racul, unghia oii, ungreanu ăl cu puii, gătejalele etc.); unele sînt mai înguste, cum e melcul, întîlnit la bătrîne, altele reprezintă mai ales simboluri (ex. cruciuliţele, zala) şi se folosesc mai ales la ciupagele fetiţelor.

Altiţele, adică broderiile în formă de şir care se fac pe mîneca iei, sînt de două feluri după locul ce-l ocupă pe piesă: peste umăr la femeile căsătorite şi peste cot la fete, diferenţiind şi mai mult portul femeilor de cel al fetelor.

Găsim însă diferenţe de tehnică, motive şi culoare chiar şi în cadrul acestor categorii. La femeile căsătorite, coloritul este în general închis, din cauza desenului care se face cu urzeală neagră, motivele reieşind din albul pînzei lăsat liber. În cuprinsul lor intervin accente cu roşu, verde şi albastru.

La femeile bătrîne tehnica este aceea a punctului « în cruce », motivele (de ex. coada rîndunicii, scara popii, hele din chistolnic, strînghişorii, ciocănauă, schicu grîului etc.) avînd forma unei linii sinuoase înguste şi pe care se înscriu, prin alternanţă, fie două motive, de aceeaşi culoare, fie un simplu motiv ce se repetă, alternîndu-se însă culorile.

De reţinut că adeseori altiţele femeilor bătrîne sînt fragmente, jumătăţi din motivul originar, de aceea se şi spune « vîrful la hele mari » etc.

Altiţele femeilor tinere se cos pe dos şi sînt mult mai late (între 2—5 centimetri) avînd aproape totdeauna un fel de margine dantelată cu colţişori.

Varietatea de motive este mai mare la femeile tinere, numirile fiind şi ele altele (ex. cuhălmenele, zăluţa pe dos, postărnicile, hele mărunte, hele din ciupage, cornul berbecelui etc., acesta din urmă apărînd mai ales pe iile de sărbătoare).

La fete, motivele se înscriu pe o linie continuă de pe care se înalţă desenul propriu-zis, ca o floare sau un copac.

La fetiţele mici, pînă la 6—8 ani, motivele (de ex. cuibul gangului, puii hei popeşti, păvălenii, potorii, sighişorenii, rotiţa din bacauă, chicioa-

rele mesii etc.) se fac numai cu roşu; rareori, şi aceasta de curînd, cu alte culori şi tot prin tehnica « în cruce » ca la bătrîne.

La fetele mari însă, cusătura se face pe dos, structura desenului cu negru, iar umplutura cu roşu, verde şi albastru.

Printre motivele din altiţe, am întîlnit cîteva de certă influenţă orăşenească, motive care imită forma panglicilor săseşti, fapt pe care-l trădează chiar şi unele denumiri ale acestora (de ex. floricica din băcană, drăoşenele, barşon mercheşan etc, ultimele două amintindu-ne numirea unor localităţi săseşti în trecut).

Lista categoriilor de broderii poate fi mult lungită. Mai amintim doar: puii pe mînecă în jos şi la fodorii iilor, de obicei ca nişte lănţişoare înguste, dintr-o singură culoare, roşie la feţite şi policrome la fete şi neveste, cusuţi pe dos atunci cînd şirul e format din fragmente sau pe faţă cînd e ca un lanţ neîntrerupt. Aceasta duce — se înţelege — şi la efecte artistice deosebite. Anumite denumiri sînt foarte frecvente la aceşti pui: bradul, zăluţa, coada mielului, strînghişorii — un motiv sinuos cu foarte multe variante — cracii broaştei, molditele, gîndacii etc. Şirele cusute pe încreţitura fodorilor, la pumnişorii iilor, pe pînza ce împodobeşte capul femeilor (zisă bogasiu), apoi cheiţele făcute prin ajur sau cu croşeta, precum şi broderiile de la gulerul cămăşilor bărbăteşti sau cele pe cioarecii de lînă constituie un şir nesfîrşit de realizări artistice, în care se exprimă puterea de creaţie şi gustul popular local.

Înainte de a încheia, ar trebui să subliniem încă o dată faptul că dacă portul din zona Perşanilor îndeplineşte — în mod firesc — funcţia de îmbrăcăminte, adaptată prin materiale şi forma pieselor la necesităţile de viaţă ale ţăranilor, el trebuie să fie considerat şi o creaţie artistică în care se reflectă mentalitatea şi gustul acestor oameni harnici şi cu dragoste de viaţă, plini de un optimism luminos ca şi portul lor.

Faţă de valoarea portului din această zonă, în general etnografică, dar mai ales artistică, nu poţi rămîne însă indiferent. Este firesc ca el să se schimbe, aşa cum s-a schimbat mereu de-a lungul istoriei. De aceea, în afară de cercetarea ştiinţifică şi de valorificarea lui în cadrul activităţilor culturale, ceea ce constituie o primă datorie, în cadrul posibilităţilor ce se oferă astăzi mai mult decît alteori în trecut, este de a se aduna aceste comori în muzeele de la Sibiu, Făgăraş şi Rupea şi în colecţiile locale (cum e cea de la Mateiaş). De a face, apoi, ca oamenii acestor locuri să ştie că portul lor este valoros tocmai prin ceea ce are specific

şi că el trebuie să fie păstrat, fie chiar numai drept costum de ceremonie sau sărbătoare sau pentru manifestări culturale.

Explicîndu-le semnificaţia socială şi istorică a portului lor, ca unul dintre cele mai importante elemente ce i-au caracterizat etnic, şi relevîndu-le calităţile artistice, facem cu toţii o operă de educaţie patriotică şi artistică, de încredere în forţele proprii ale poporului.

24. Feciori şi fete din Mateiaş în port de sărbătoare

25. Femeie din Mateiaş

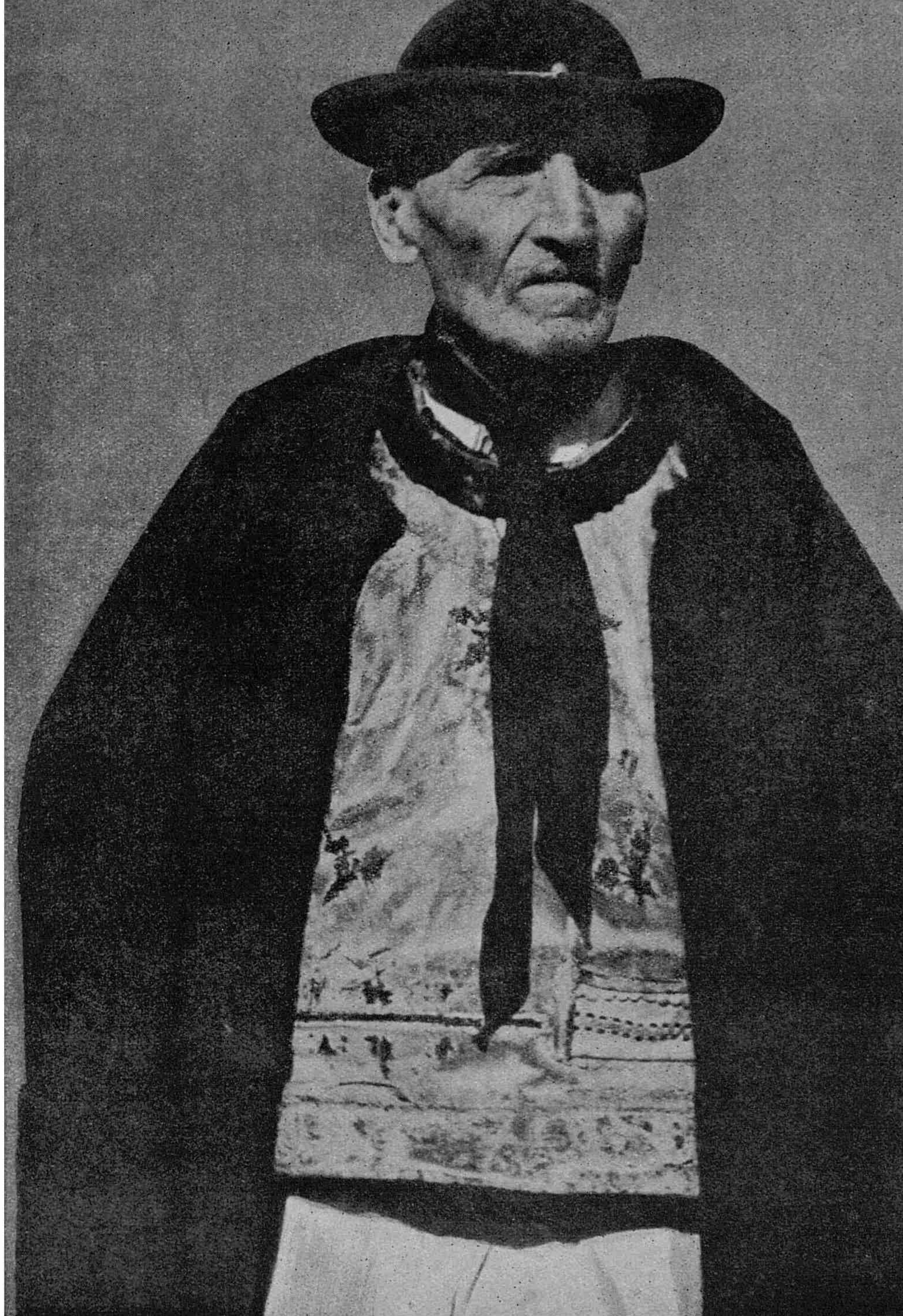

26. Fetițe din Mateiaș

27. Feciori din Mateiaş, în port de vară

28. Bătrîn din Mateiaş

29. Fată din Mateiaş

30. Feciori din Mateiaş în port de ceată, iarna.

31. Femeie tînără din Mateiaş cu copil mic în braţe

32. Femeie tînără cu vălitoare pe cap

33. Femei bătrîne din Bogata Olteană

34. Batrîni din Bogata Olteană în port de sărbătoare

35. Bătrîni din Bogata Olteană, cu zechile pe umeri

36. Un fecior şi o fată s-au întîlnit la nuntă la Dopca

38. Mirii şi naşii, în port de ceremonie

37. Femeie tînără din Cuciulata

39. Femei tinere din Cuciulata, în port de sărbătoare

40. Bărbat din Cuciulata

41. Pereche tînără din Comăna de Jos

42. Bătrînă din Comăna de Jos

44. Fete şi neveste tinere, feciori şi bărbaţi, din Veneţia de Jos, în costume de sărbătoare

43. Femeie tînără din Veneţia de Jos în port de sărbătoare

45. Găteala capului la o femeie tînără din Veneţia de Jos

46. Copii de vîrstă şcolară, din Grid

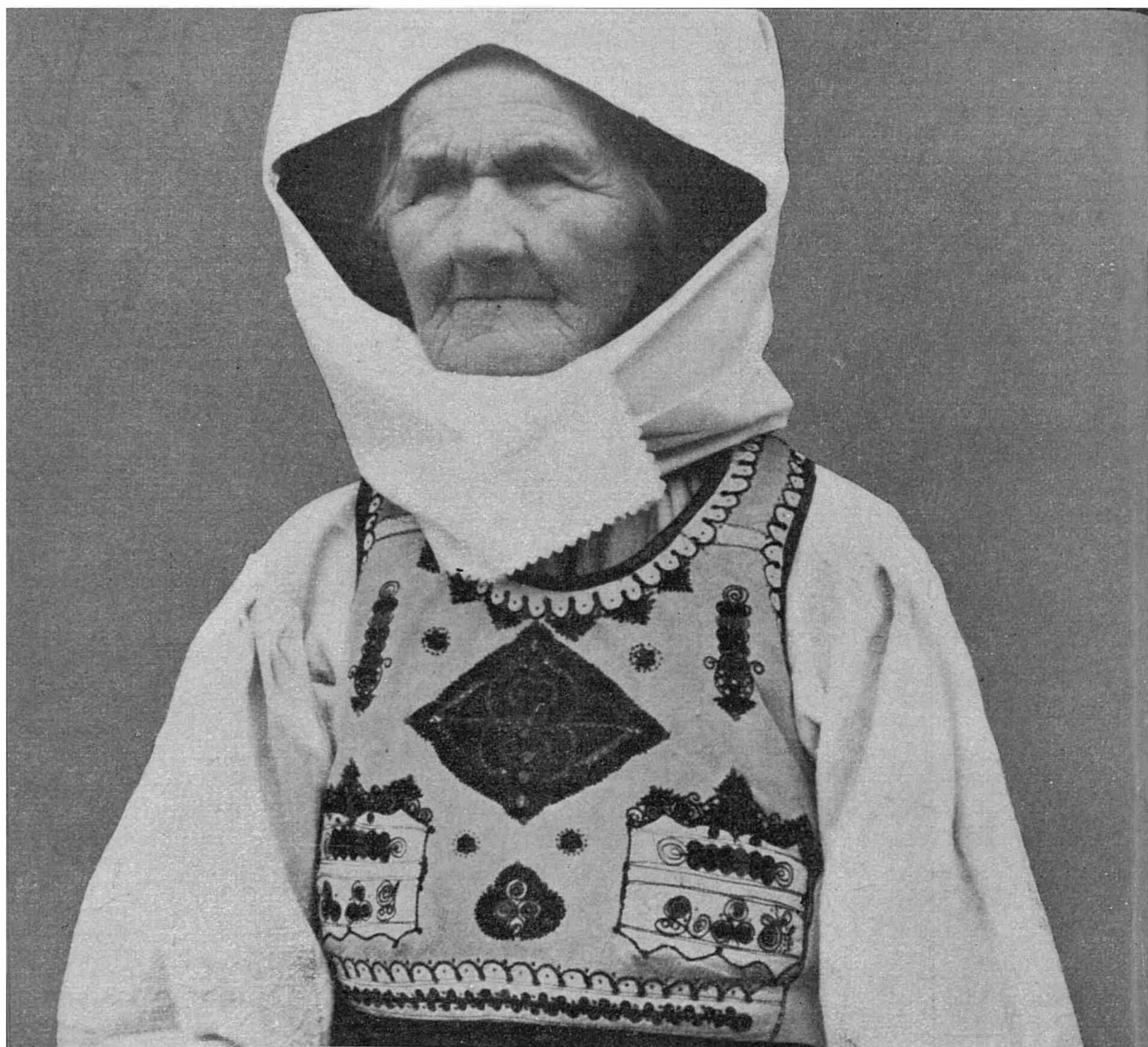

47. Tînăr din Veneţia de Jos

48. Nevastă tînără gătită de sărbătoare, din Grid

19. Bătrînă din Grid

50. Bătrîne din Grid

GLOSAR

1. *Alliță* (sîrb latica): sensul inițial: partea de sus a mînecii la ia femeilor, care acoperă umărul, mai îngustă decît mîneca. Ea se încrețește și se coase de altiță. Mai tîrziu, s-a chemat așa ornamentul cusut peste umăr, chiar dacă mîneca avea o lățime egală, fiind dintr-o bucată. La Mateiaș, la fete, altițele sînt cusute peste cot, iar la femeile măritate, peste umăr.
2. *Androc* (sas Onderrock și Anderrock, rutean andarak): fustă largă femeiască din postav.
3. *Anglie (rochie de)* (neogrec anglia și sîrb anglija): fustă din postav fin, căruia i se spune de « anglie », materialul fiind importat pe vremuri din Anglia.
4. *Aripă* (lat. alipes): clinul din părți la zeche.
5. *Baeră* (lat. vulg. bajula): șinor împletit, croșetat sau răsucit, cu care se leagă gura iei sau cămășii.
6. *Barșon* (ung. bársony): catifea, folosită mai ales pentru ornamentarea unor piese de port.
7. *Băgătură* (cf. v. slav badati: a găuri): bucată adăugată la anumite părți ale pieselor de costum, pentru a le lărgi, în special pentru iile femeiești.
8. *Bălțișori* (derivat din balț, lat. balteus: cingătoare): bănuți micuți din metal galben, ușori, înșirați pe o ață; folosesc pentru găteala capului la mirese la Mateiaș.
9. *Bertie* (berte, sing. bertă: fr. și germ. berthe, ung. berta): panglică de lînă, bumbac sau mătase înflorată, folosită mai ales în costumul femeiesc.
10. *Bențe* (sing. bantă, sas, pol. rutean bant): manșetă îngustă la cămășile bărbătești. Rareori, termenul e folosit și la ie.
11. *Beșicuțe* (lat. vesica): mărgele de sticlă colorată.
12. *Bogasiu* (turc și neogrec bogasi): foaie de pînză de bumbac sau giolgiu, lungă de cca 250 centimetri, cu care se îmbrobodesc femeile peste vălitoare. Purtată mai mult la Mateiaș, sărbătoarea.
13. *Borte* (rut. bort): plăci din aluminiu cizelate și garnisite la mijloc cu pietre colorate, înșirate pe două rînduri și folosite ca podoabă în jurul gîtului la fete, la Mateiaș.

14. *Borliță* (dim. de la bortă): podoabă de cap la Mateiaş pentru mirese, purtată pe cap, compusă din zgherdan, ştiurechi, garofițe şi peuni (cf. descrierii din text). În zona Făgăraşului are cu totul alt sens: panglică de broderie spartă aplicată la ii, de-a lungul mînecilor.

15. *Borz* (ung. borz): volănaş în jurul gîtului, sub obinzeală la ia de fată şi nevastă, făcut din panglică colorată sau o fîşie de pînză. Uneori — la Cuciulata — borzul se pune şi la umăr, de unde porneşte mîneca.

16. *Brăcini* (lat. pop. bracile): panglică țesută din lînă, în scîndurică, cu model ce reiese din urzeală. Brăcinile înguste se folosesc la legat şurțele, iar cele late se poartă în formă de brîu. Termen întîlnit în satele « pădureneşti ».

17. *Brățare* (lat. brachiale): manşetă la mîneca iei, care separă fodorul de mînecă, fiind de lățimi diferite după sate, oarecum invers proporțional cu lungimea fodorului.

18. *Brațe* (lat. brachium): clinii din față la hainele din pănură sau postav, adăugați la stanul din față. Termenul folosit mai ales la zeche, în Cuciulata, Mateiaş, Bogata. În zona Făgăraş, se cheamă brațe mînecile la sarică, bubou sau recăl.

19. *Brîne* (v. slav brunia): broderie lată pe partea de jos a pieptarului, jur împrejur.

20. *Brobodelnic (sau brobodenec)* (cf. bulg. podbradia): o foaie din pînză lungă de bumbac alb, brodată la capăt, cu care se leagă femeile peste vălitoare în diferite feluri, după vîrstă şi ocazie.

21. *Broscuță* (lat. vulg. brosca): clin triunghiular, mic, care se introduce lîngă gulerul cămăşilor şi al iilor, între foile din față şi spate, pe umăr.

22. *Bubou* (cf. ung. guba): haină lungă, groasă, din lînă, dată la vîltoare, cu părul scos; folosit în locul termenului mai vechi de sarică. De culoare albă, ori seină, în zona Perşanilor.

23. *Bundă, bundiță* (ung., sîrb, rut. bunda): pieptar din blană de oaie, crăpat în față, întîlnit sub această denumire la Mateiaş şi Bogata şi purtat acum mai ales de femeile bătrîne; în timp ce în restul Țării Oltului se cheamă aşa o haină lungă din pănură sau postav.

24. *Burduful cizmelor* (cf. rut. burdiug): carîmbul cizmelor femeieşti, din piele de capră, care fiind moale se încrețeşte în cute orizontale, în gen de armonică.

25. *Buşte* încrețitură în cute mici care strîng pînza, acolo unde se agață mînecile de umăr la ie şi cămaşă. Termen întîlnit mai ales la Cuciulata şi Comăna,

26. *Căciulă cu primblă* (lat. pop. casibula şi perambulo): căciulă bărbătească din blană neagră de miel, de formă specială: partea de jos este răsfrîntă în sus, partea îndoită fiind căptuşită tot cu blană neagră. Este numită şi « şapcă » la Mateiaş. De influenţă săsească.

27. *Căciulă cu veacă* (v. slav. vieko): marginea de jos a căciulii, răsfrîntă în sus, asemănătoare cu căciula cu primblă.

28. *Căhăli* (germ. kachel, rut. kahlea): cahle, plăci de sobă din lut ars, lucrate de olari în forme de lemn de obicei.

29. *Căiţă* (sîrb, bulg. kaica): scufiţă ce acoperă tot capul lăsînd numai faţa liberă, pentru băieţi şi fete mici. Întîlnită acum numai la Mateiaş. Se mai cheamă aşa o găteală de cap a femeilor. Scufiţa femeiască e împodobită cu panglici roşii, din material de catifea sau atlaz negru şi cu flori. Are un colţ ascuţit la spate, în zona Perşanilor, iar în părţi două urechi mari din panglică neagră încreţită. Piesă purtată în toată Ţara Oltului pînă la Cuciulata inclusiv, unde i se spune « căiţa bruzburată ».

30. *Călcături* (der. din calca, lat. calcare): încreţitură în pînza ciupagului la ii, şi pe care se brodează.

31. *Călţuni* (lat. calceamentum): un fel de ciorapi cusuţi din pănură albă, purtaţi mai ales în opinci, în toată Ţara Oltului. În zona Avrigului, erau şi un fel de cizme cu tureac jos. În zona Perşanilor, se cheamă călţuni şi cizmele femeilor, cu tureac înalt, făcute pe acelaşi calapod drept, pentru ambele picioare.

32. *Cămaşă iobăgească* (lat. camisia, ung. jobbaghy): cel mai vechi tip de cămaşă bărbătească ce se mai poate întîlni azi în satele din Ţara Oltului, cu croi simplu, din bucăţi drepte de pînză de cînepă sau bumbac, purtată în zilele de lucru mai ales — şi de către miri, în zona Perşanilor, ca piesă de ceremonie.

33. *Cernit* (v. slav. cruniti): vopsit negru.

34. *Cheiţă* (dim. din cheie, lat. clavem): cusătură ornamentală care uneşte două părţi diferite, în special la cămăşi şi ii. Mai tîrziu, termenul de cheiţă s-a dat şi pentru dantela cumpărată şi introdusă între două bucăţi de pînză.

35. *Cherest* (ung. kereszt): şurţ femeiesc cu o panglică de cumpărat, cusută deasupra marginii de jos a şurţului; purtată în special la Veneţia de Jos (ungureşte înseamnă cruce).

36. *Chindisit* (derivat din neogrec kendo): dichisit, brodat.

37. *Chinteş*: un fel de rochie fără mîneci, purtată de mirese peste restul îmbrăcămintei.

38. *Chistolnic*: tipar pentru prescuri, sculptat, din lemn; la Mateiaş se cheamă astfel un anumit motiv de broderie.

39. *Cioareci* (v. slav): pantaloni bărbăteşti din pănură albă, cu croiuri care variază în diferite zone şi regiuni.

40. *Ciocănauă* (cf. bulg. ciukan): motiv de broderie din Mateiaş, constînd din mici motive patrate, aşezate pe o linie sinuoasă sau dreaptă.

41. *Cipcă* (sîrb cipka, ung. csipke): dantelă lucrată cu mîna sau de fabrică.

42. *Ciupag* (v. slav ciupagu): partea de la brîu în sus, la ia femeiască; în unele comune se înţelege prin ciupag numai partea de sub guler.

43. *Cîrligonţi* (cf. rus., pol. karlik): cîrlionţi: ornament din şinor negru de lînă, aplicat în formă de cîrlige mici, pe clini, la zeche.

44. *Cîrpă* (v. slav krupa): în general, basma de formă pătrată. Cîrpele de gît ale bărbaţilor din satele « pădureneşti », de formă triunghiulară, cu ciucuri la capete, sînt specifice satelor romîneşti din jurul oraşului Rupea.

45. *Clicin:* haină scurtă din pănură, purtată de femei şi bărbaţi, de culoare albă în trecut şi cu ornamente aplicate, de culoare maronie închis astăzi şi numit « clicin negru ».

46. *Conciu* (it. concio, sîrb koncia): găteală de cap la femei, constînd dintr-un ştergar lung, montat pe un mănunchi de paie de formă triunghiulară. La Mateiaş se poartă conciul de către femeile tinere după cununie, cîteva duminici.

47. *Coscă:* un model de formă dreptunghiular de obicei, ţesut pe mîneca iei şi care reiese din năvăditură.

48. *Cot* (lat. cubitus): unitate veche, folosită mai mult pentru măsurat lungimea pînzei, egală cu 62 centimetri.

49. *Creaţa* (probabil lat. crispus): podoabă purtată de către fete, pe plete, peste creştetul capului; formată dintr-o panglică roşie încreţită, cu mărgele de sticlă cusute pe ea. « Creţe » se cheamă şi cutele mici, plisate printr-o încreţitură specială, folosite la unele ii peste umăr, unde se agaţă mîneca de ciupag.

50. *Cuhălmenuţe* (din ung. köhalom): denumirea locală dată unui anumit ornament brodat, indicînd provenienţa din jurul Cohalmului.

51. *Cujbă* (v. slav gonjba): dispozitiv fixat la vatra liberă ţărănească şi folosit pentru agăţatul ceaunului. E format dintr-un lemn aşezat vertical lîngă vatră şi care se învîrteşte în jurul axului. Are un braţ de lemn sau de fier pe care se pune căldarea sau ceaunul.

52. *Cuptuş* (germ. cuptuch): căptuşeală, mai ales la cămăşile bărbăteşti, peste umăr şi spate.

53. *Dirg:* partea din faţă a cioarecilor, de formă triunghiulară ascuţită, băgată între cracii cioarecilor şi ajungînd pînă sus în faţă. Dîrgul se numeşte « flintic » în Mărginimea Sibiului, sau « turu hăl mic » sau « petecuţ » la Mateiaş.

54. *Fiţioni:* pieptănătură specifică, în trecut, a fetelor, acum a nevestelor din Veneţia, pentru sărbători mari, şuviţele de păr fiind răsucite în formă de lănţişor, începînd de la cărarea din mijlocul capului. Se răsucesc şi se trec în dreptul urechilor la spate, unde se împletesc cu restul părului într-un coc.

55. *Flintic* (ung. feleg): petecuţ de formă triunghiulară, care la Veneţia apare ca un adaos la spatele pieptarului numit « ispas ». În alte părţi, flinticul este clinul triunghiular din faţă, la cioareci.

56. *Fodori flodori* (ung. fodor) pl.; fodorei: încreţituri de pînză, dantele sau cusături de arnici; un fel de manşete lungi, evazate, aplicate la mînecă jos la anumite ii şi cămăşi bărbăteşti. Se aplică mai nou şi la gulerul iilor la fete sau femei tinere, formînd un fel de guleraş întors, lat, de dantelă.

57. *Frijuri* piesă veche de port. De culoare închisă, din pănură, croită drept, fără guler, buzunare şi nasturi. Acelaşi croi la bărbaţi şi la femei. Purtată acum de bătrîni. Tipul nou, modern, diferit, lucrat de croitori, cu guler, buzunare, nasturi, ornamente aplicate.

58. *Gătejalele* (der. din v. slav gati): model de broderie din Mateiaş.

59. *A glăţui, glănţuit* (cf. germ. glanz, pol. glans): a da lustru, în special la ţesăturile de culoare neagră, pentru a deveni lucioase.

60. *Gugiu, gugiuman* (turc. gügeman): scufiţă, căiţă, căciulă pentru copiii mici.

61. *Ie* (lat. linea): cămaşă lungă femeiască, compusă în partea de sus din ciupag, spate, mîneci şi spate, iar în partea de jos din poale. Se prezintă în numeroase tipuri şi variante astăzi. Uneori se cheamă ie numai partea de sus, partea de jos — poalele — fiind o piesă separată.

62. *Ilic* (turc. ielek): un fel de vestă sau pieptar, din postav alb, brodat cu maşina în broderie plină, policromă. Întîlnit la Cuciulata.

63. *Ispas* (v. slav. ispasu): denumire locală pentru un pieptar femeiesc din catifea, garnisit cu blană de ied; întîlnit numai la Veneţia.

64. *Izmene* (v. slav. izmiena): purtate sub cioareci, din pînză de cînepă sau cu bumbac, cu un croi simplu. Se mai numesc astfel pantalonii de vară, din pînză de bumbac albă, ţesută în casă, cu un croi asemănător cioarecilor sau cu pantalonii de oraş.

65. *Laibăr* (sas leibel): termen cunoscut mai mult în sud-vestul ţării. Piesă în gen de vestă, purtată de femei şi fete. Din stofă, catifea sau postav, de obicei de culoare neagră. Croit pe talie, cu revere. Brodat cu mătase neagră şi ornamentat cu şnur aplicat.

66. *Lănciet* (cf. lat. lancea, it. lancia, ung. lancsa): încreţitura ciupagului în faţă la gît printr-o broderie pe muchia cutelor. Uneori se coase lăncieţul şi la încreţitura mînecii unde se strînge pentru fodor.

67. *Mîneca cu spetează* (lat. manica, spatha, albanez spataza): mîneca de la ia femeiască care a fost ţesută cu un model ales în spetează.

68. *Miţ* (lat. pop. agnicia): lîna cea mai scurtă, tunsă de pe miei, noatine sau cîrlani. Miţul se toarce împreună cu alte fire mai lungi (uneori chiar de cînepă) şi se foloseşte ca urzeală.

69. *Mişcători* scurt pandantiv de mărgele de sticlă, fixat la un capăt de veaşca vălitorii femeieşti de la Mateiaş, încît şirul scurt de mărgele — descrescînde ca mărime către capătul liber — se mişcă la orice clătinare a capului.

70. *Moldiţele* (germ. mulde): motiv de broderie din Mateiaş.

71. *Muşte* (lat. musca): ornament brodat, rezultat din punctul în cruce.

72. *Obinzeală* (de la benzi, pol. bent., germ. band): bentiţă îngustă, cusută de obicei în loc de guler la ie sau cămaşă, uneori şi peste încreţitura de la partea de jos a mînecii, separînd fodorul de mînecă. In satele Mateiaş, Bogata Olteană şi Veneţii, obinzeala se cheamă numai bentiţa de la gîtul iei.

73. *Oblincu* (v. slav oblaku): bentiţă îngustă cusută peste încreţitură la mîneca iei femeieşti, unde se separă fodorul de mînecă. Termenul are circulaţie restrînsă, în satele « pădureneşti ».

74. *Pavă* (rus paha, ung. páha): petec pătrat, ce se pune sub mînecă (sub broască), între foaia din faţă şi cea din spate a iei.

75. *Pănură* (lat. pennula): postav alb sau colorat, din ţesătură de lînă, lucrat în piuă. Folosit mai ales pentru cioareci şi frijuri (se vede în Moldova, Transilvania, Banat).

76. *Păstură* (lat. pastura): pînzătură, în Carpaţii moldo-transilvăneni; derivat din pînză. Piesă în gen de fotă purtată de femei. Cele bătrîne au păstură din pănură neagră « glăţuită », iar cele tinere din material mai fin (lînică, bumbac), cu alesături în culori. Tot păstură se cheamă, în partea de vest a zonei Făgăraşului, cîrpa de cap.

77. *Pătacele* (cf. it. patacca: leţcaie): bani, monede vechi, folosite ca podoabe la costumul mireselor la Mateiaş.

78. *Piept* (lat. pectus): cute înguste, verticale, cusute cu maşina pe piept la ie şi cămaşă. În zona Făgăraşului se spune mai mult « ştrafuri » în loc de piept.

79. *Plantică* (ung. pántlika, neogrec pantlika): panglică sau fundă colorată, cumpărată din prăvălie. Termen întîlnit în toată zona Perşanilor.

80. *Pomeselnec, polmesenec, pomneselnec* (vechi slav; vezi polonezul polmiesiecznik — semilună): piesă de port în formă de ştergar alb, de 2 metri lungime şi 30—35 centimetri lăţime, din pînză ţesută în casă. La capete are alesături în « ciurele » şi vărguţe simple cu mătase albă sau neagră. Îl mai poartă astăzi femeile bătrîne. Se purta obligatoriu de către femeile măritate, peste căiţă în diferite feluri, în funcţie de vîrstă şi ocazie (vezi textul).

81. *Pumnaşi* (ardelenism; diminutiv de la pumn, lat. puhnus): manşete înguste, strînse, la mîneca iilor vechi şi a unor cămăşi bărbăteşti, marginea încreţită şi ornată cu podoabe de arnici.

82. *Pumnişori* (dim. de la pumn, lat. pumnus): terminaţia bufantă a mînecii, strînsă într-o bentiţă îngustă (obinzeală) şi întoarsă în aşa fel pe dos încît obinzeala se ridică mai sus pe braţ, iar lărgimea pînzei mînecii se scoate de sub obinzeală.

83. *Purecelul* (dim. lat. pulex, pulicis): model de cusătură măruntă, folosit ca cheiţă ce uneşte două bucăţi de pînză (la ii, cămăşi, şurţe).

84. *Recăle* (sas röckli, ung. rekli): haine groase din pănură de culoare închisă, ca lungime între jachetă şi palton. Au un croi drept, din bucăţi nerăscroite. Le poartă şi bărbaţii şi femeile.

85. *Riețe* (cr. slav raca): un fel de urechi mari, cusute lateral pe marginea căiţei, ce înconjoară faţa femeilor. Sînt făcute din panglică neagră încreţită.

86. *Roată* (lat. rota): denumire dată astfel unui ornament, din panglică încreţită, roşie sau verde, aplicată pe şorţul femeiesc în satele « pădureneşti » — pentru forma sa rotundă, încreţiturile panglicii pornind de la mijlocul cercului. Se mai cheamă şi « ruji ».

87. *Ruji* (lat. rosa, v. slav roză): vezi « roată ».

88. *Sarică* (lat pop. sarica): haină lungă din ţesătură groasă de oaie albă, dată la vîltoare, cu părul scos în afară. Ţesătura din care e făcută se cheamă şi « strai ».

89. *Sărat* (sărad; cf. neogrec siradion: găitan): ornament din şinor negru, aplicat pe clinul din părţi la zeche.

90. *Scurteică* (de la adj. scurt, lat. vulg. excurtus): haină cu mîneci, pentru femei căsătorite. Din postav negru sau în carouri, ornată și jos și în față cu catifea neagră pe margini. Purtată în satele ce au stat mai mult sub influența orașului, și mai ales de pătura chiaburã.

91. *Sein* (săin, v. slav sinu): gri, culoarea sein indică un ton cromatic obținut prin amestec de lînă albă și neagră. Termen cunoscut în toată Transilvania.

92. *Stan* (sîrb. stan, bulg. stanu): pieptul și spatele cămășii, croit la vechile piese dintr-o singură foaie (în opoziție cu « poalele »).

93. *Stobor* (v. slav stoboru): loc îngrădit ori cimitir, în satele pădurenești.

94. *Strămătură* (destrămătură, der. din lat. trama): lînică toarsă de fabrică.

95. *Strîmbulei*; (ardelenism, diminutiv de la strîmb; lat. vulg. strambus, lat. clas. strabus): zig-zag alb de obicei, de cumpărat, aplicat la ii sau cămăși, pe pumnași și la guler.

96. *Sumnă (sucnă)* (v. slav sukno): rochie femeiască de sărbătoare, compusă din fustă largă și vestă fără mîneci. Este o piesă specifică acum în portul femeiesc din Veneția de Jos și de Sus.

97. *Șapcă* (rus., bulg. șapka): vezi căciulă cu primblă.

98. *Știpuială* (germ. steppen): punct de broderie ce seamănă cu un lanț imitînd cusătura mașinii de cusut.

99. *Știurechi*: podoabe de argint în formă de cercei mari, legate între ele cu un lanț, care fac parte din găteala capului mireselor la Mateiaș.

100. *Ștrafuri* (germ. streif) ardelenism: dungi formate din pînză încrețită, de-a lungul pieptului, la cămăși și ii. De origină și influență săsească.

101. *Șurț covorăsc* (germ. Schürze singular și șurță, ardelenism): Piesă nelipsită din portul femeilor. Țesute în război de casă, din lînă ori lînică, cu motive diferite. Se încing cu baieră. Se cheamă « covorăsc » după modelul ales ca în covor.

102. *Țop* (germ. Zopf): un fel de șinor folosit ca decor pe căița femeilor din Cuciulata, sau cu care se leagă căița sub bărbie.

103. *Umbreajă* (derivat din umbră lat. umbra): dantelă cumpărată sau croșetată, ce unește foile mînecii, de la gît pînă la mînă, la ia femeiască sau la foile șorțurilor.

104. *Ungreanu* (derivat din Ungra): model de broderie din Mateiaș, folosit la ii.

105. *Vălitoare* (învălitoare, învelitoare, din verbul a înveli; vechi slav valiti: năframă, ștergar): piesă de port femeiesc, în gen de ștergar alb, purtată învăluit peste cap în zona Avrigului.

106. *Vătaf* (turc vattas): conducătorul cetei de feciori. La Mateiaş, se întîlneşte adesea numele de familie «Vătavu».

107. *Veaşcă, veacă* (vechi slav vieko): un fel de cerc de carton învelit cu pînză, la vălitoarea femeilor din Mateiaş. Femeile tinere au veaşca mai îngustă, cele bătrîne mai lată.

108. *Vrîste* (vechi slav vrusta): buchet din crenguţe cu flori artificiale.

109. *Zechea, zeghe* (lat. setula, lat. vulg. secla; din romînă intrat în maghiară zeke şi în dialectul săsesc Säcke): suman, din pănură albă, cărămizie sau chiar neagră, asemănătoare cu frijurile sau recălul. Croi evazat, cu clini din talie, purtat mai ales în zona Rupea-Cohalm, la est de Făgăraş.

110. *Zgherdan* (gherdan; turc. gerdan): panglică cu pietre din sticlă (strasuri) cusute pe ea, ce se leagă pe cap de către fetele din Mateiaş cînd se gătesc de sărbătoare.

BIBLIOGRAFIE

1. L u c i a A p o l z a n, *Portul și industria casnică textilă în munții Apuseni*, București, 1944.
2. N i c o l a e A r o n, *Monografia bisericilor, școlilor și reuniunile romîne din Făgăraș*, 1913.
3. E u g e n B a r b u l, *Costume romînești din veacul al XVIII-lea*, Cluj, 1935.
4. T a n c r e d B ă n ă ț e a n u, *Portul popular din Țara Oașului*, ESPLA, București, 1955.
5. A l e x a n d r u B ă r b a t, *Dezvoltarea și structura economică a Țării Oltului*, Cluj, 1938.
6. E. A. B i e l z, *Neue Widerkleider- und Mahlzeiten Excesse gerichtete Synodalverordnung* (1750), în « Transilvania » anul II, Sibiu, 1862.
7. J u l i u B i e l z, *Portul sașilor din Transilvania*, ESPLA, 1956.
8. J u l i u B i e l z — C o r n e l I r i m i e, *Unbekannte volkskundliche Quellen zur Geschichte der siebenbürgischen Volkstracht des XVII—XIX Jahrunderts*, în « Forschungen zur Volks- und Landeskunde », Sibiu, 1958.
9. G e o B o g z a, *Cartea Oltului*, București, 1945.
10. N i c o l a e B o r z e a, *Organizarea romînilor olteni în orașul Făgăraș, din Țara Voivozilor Romîni*, Făgăraș, 1925.
11. R a d u B o u r e a n u, *Prin Țara Făgărașului*, în « Îndrumătorul Cultural », anul VIII, sept. 1955, nr. 9, pp. 42—94.
12. A u g u s t i n B u n e a, *Stăpînii Țării Oltului*, Academia Romînă, « Discursuri de recepțiune », București, 1910.
13. V a s i l e C a r a m e l e a, *Composesoratele de foști iobagi, din Țara Oltului*, în « Sociologie romînească », anul V, 1943, nr. 1—6, pag. 160—171, Buc. 1943.
14. V a s i l e C a r a m e l e a, *Tipuri de composesorate ale foștilor boieri și grăniceri din Țara Oltului*. Cîmpulung-Muscel, 1945.
15. B o r i s C a z a c u, *Termeni referitori la port și semnificația lor în cadrul relațiilor sociale*. În « Studii și cercetări lingvistice », tom. IV, 1953, pp. 99—136.
16. G h e o r g h e C e r n e a, *Floricele din jurul Cohalmului*, București, 1929.

17. Dimitrie Comşa, *Din ornamentica romînă*. Album artistic reprezentînd 284 broderii şi ţesături. Sibiu, 1904.

18. Minerva Cosma, *Album de broderii şi ţesături romîneşti*, Sibiu, J. Drotleff (fără dată).

19. Nicolae Densuşianu, *Monumente pentru istoria Tierei Făgăraşului*, Bucuresci, Tipografia Academiei Romîne, 1885.

20. Nicolae Dunăre, *Portul popular din Bihor*, ESPLA, Bucureşti, 1957.

21. Gheorghe Focşa, *Ceata feciorilor din Drăguş. Contribuţii la definirea unităţilor sociale* (în manuscris).

22. Ioan Fruma, *Problema universităţii săseşti şi a instituţiei celor şapte juzi*, Sibiu, 1935.

23. Ion Frunzetti, *Motive originar naturaliste în geometrismul artei decorative*. Bucureşti, « Revista Fundaţiilor », nr. 8, august 1943, pp. 355—365.

24. Vasile Haneş, *Din Ţara Oltului*, Bucureşti, 1921.

25. Ion I. Ionică, *Dealul Mohului, Ceremonia agrară a cununiei în Ţara Oltului*, Bucureşti, 1943.

26. Nicolae Iorga, *Amintiri din Ţara Oltului* (conferinţă ţinută la Făgăraş), Vălenii de Munte, 1936.

27. Cornel Irimie, *Relaţiile sociale din Ţara Oltului*. Teză de doctorat, 474 pag. (manuscris, Bucureşti, 1948).

28. Cornel Irimie, *Portul popular din Ţara Oltului, zona Făgăraşului*, ESPLA, Bucureşti, 1957.

29. Cornel Irimie, *Portul popular din Ţara Oltului, zona Avrigului*, ESPLA, Bucureşti, 1957.

30. Joseph Leonhard, *Die Bewohner Siebenbürgens*, Sibiu, 1816 (manuscris, 102 file, din care 43 desene în culori, la Muzeul Brukenthal).

31. Valer Literat, *Din Ţara Oltului*, Braşov, 1938.

32. George Maior Dr., *Politica agrară la romîni* (cap. *O anchetă în plasa Şercăii*) Bucureşti, 1906.

33. Vasile Meruţiu, *Judeţele din Ardeal şi din Maramureş pînă în Banat*. « Evoluţia teritorială », Cluj, 1929.

34. Ştefan Meteş, *Moşiile Domnilor şi boierilor din Ţările Romîne în Ardeal şi Ungaria*, Arad, 1925.

35. Ştefan Meteş, I. *Trecutul Ţării Oltului*, II. *Trecutul satului Drăguş. Un sat din Ţara Oltului*. Edit. Inst. Social Romîn, Bucureşti, 1945.

36. Ştefan Meteş, *Contribuţii noi la Istoria Romînilor din Ţara Făgăraşului în veacul al XVII-lea*, în « Analele Academiei Romîne », Bucureşti, 1942.

37. Stefan Meteş, *Viaţa bisericească a romînilor din Ţara Oltului*, Sibiu, 1930.

38. Stefan Meteş, *Situaţia economică a romînilor din Ţara Făgăraşului* (din publicaţiile Arhivelor Statului din Cluj), Cluj, 1935.

39. Silvestru Moldovan, *Ţara noastră*, Sibiu, 1894.

40. Ordinele Senatului din Sibiu, *De la 1701, şi 1741, în legătură cu veşmintele*, în « Arhivele Statului Sibiu », în « Magistratsakt 60/1701 », resp. « Magistratsprotokoll 1/1771 ».

41. Octavian Popa pr., *Făgăraşul sub domnii munteni*, Făgăraş, 1935.

42. Ioan Puşcariu, *Două documente privitoare la revolta boierilor din Ţara Făgăraşului* (1508—1510), Bucureşti, 1910.

43. F. B. Szadetzky Dr., *Apafi Mihály fejedelem udvartartása*, Budapesta, 1911, pp. 138—140.

44. Siebenbürgische Landestrachten, *Acvarele din secolul XVIII-lea, de un pictor necunoscut*, cuprinzînd 90 planşe (col. Dr. J. Bielz).

45. Siebenbürgische Nationaltrachten, *Sammlung von 39 Kostümbildern in Guaschmalerei, z.T. mit Gold gehöht, darstellend Landsleute aus Siebenbürgen und der Walachei in ihren verschiedenen Nationaltrachten* (Codex original, cuprinzînd planşe, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, col. Dr. J. Bielz).

46. Constantin Stan, *Şcoala poporană din Făgăraş şi de pe Tîrnave* (vol. I), Sibiu, 1928.

47. Iosif Schiopul, *Ţările romîneşti înainte de secolul al XV-lea — XVI-lea*, Bucureşti, 1945.

48. Horia Teculescu, *Pe Murăş şi pe Tîrnave. Flori înrourate. Doine şi strigături*, Sighişoara, 1929.

49. Ioan Turcu, *Escursiuni pe munţii ţerei Bîrsei şi ai Făgăraşului . . .* Descrieri întregite, cu schiţe istorice despre castelele din Ţara Făgăraşului, Braşov, 1898.

50. *Colecţia de modele de broderii pe pînză a Muzeului Brukenthal din Sibiu*, în special cele înregistrate sub nr. 4343—4549.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

13. Ie veche din Cuciulata: *A.* ciupagul din două foi, *B.* mînecile țesute în spetează, *C.* băgătura mînecilor, *D.* pava, *E.* pumnașii, *F.* fodorii, *G.* poalele din patru foi drepte.

14. Clicin femeiesc din Cuciulata, din pănură albă, garnisit cu șinor negru și brodat la mîneci cu roșu și verde: *A.* stanul, *B.* mînecile, *C.* brațele (clinii din față), *D.* pava, *E.* clinii.

15. Bătrînă din Cuciulata, cu pomeselnec și căiță cu « riețe » negre, purtînd peste umeri recălul alb cu găetane negre aplicate.

16. Piese de lînă din costumul bărbătesc de la Cuciulata: *I.* Cioareci fără clini la craci: *A.* turul, *B.* turul mic, *C.* cracii. *II.* Sarica albă făcută din strai cu părul scos: *A.* stanul, *B.* mînecile, *C.* gulerul, *D.* năditura din față.

17. Cojocari din Veneția de Jos, lucrînd.

18. Ie de fată din Veneția de Jos, cu mînecile din gît: *A.* mînecile (o foaie și jumătate) țesute cu model în ițișoare, *B.* ciupagul din față cu model țesut, *C.* ciupagul din spate, *D.* băgătura la mînecă, *E.* brățarea, *F.* pava, *G.* băgăturile la ciupag, *H.* petecuț, *I.* poalele din patru foi drepte.

19. Ie din Veneția de Jos, cu mîneca din umăr, cu borz și buște: *A.* ciupagele din două foi, *B.* mînecile țesute cu coscă, *C.* băgătura mînecilor, *D.* fodorii, *E.* pumnișorii, *F.* pava, *G.* poalele din patru foi drepte, *H.* borzul, *I.* oblîncul.

20. Piesă garnisită cu blană, din portul femeilor din Veneția de Jos: ispasul din catifea, garnisit cu picioare de ied: *A.* părțile, *B.* spatele, *C.* flinticul, *D.* umărul.

21. Piesă garnisită cu blană, din portul femeilor din Veneția de Jos: scurteica din postav închis, garnisită cu blană de miel negru și cu barșon la tivul din jos: *A.* stanul dintr-o foaie, *B.* mînecile, *C.* clinii din piept.

22. Tînără fată ajutată la gătit de o femeie din Veneția de Jos, ce poartă — peste părul cu fiționi — cîrpă înflorată, apoi ispas peste ie și șurț înflorat pus pe androc.

23. Piese din portul bărbătesc din Veneția de Jos: *I.* Cămașă fecioreascǎ cu « piept », pumnași și buște: *A.* stanul din două foi, *B.* mînecile, *C.* băgătura la mîneci, *D.* pava, *E.* pumnișorii, *F.* gulerul, *G.* broscuța de lîngă gît. *II.* Cioarecii cu turul terminat în două colțuri și fără clini la craci: *A.* turul, *B.* cracii.

În afara textului

24. Grup de feciori și fete din Mateiaș în port de sărbătoare, vara.

25. Femeie din Mateiaș cu părul pieptănat « nevestește » în cosițe groase ce înconjoară urechile, cu ie cu altiță peste umeri și cu basma neagră legată la ceafă.

26. Două fetițe din Mateiaș, cu părul pieptănat « în cununiță », cu ii cu fodori mari și crătințe cu vărgi roșii.

27. Patru feciori din Mateiaș, în port de vară, mergînd pe ulița satului, cu darul ce se duce duminică dimineața, la nuntă.

28. Bătrîn din Mateiaș cu pălărie, cîrpă la gît, pieptar înfundat și clicin maroniu de tip vechi.

29. Fată din Mateiaș cu ie cu altițe peste cot și gătită la cap cu creață, zgherdan, salbă și mărgele.

30. Trei feciori din Mateiaș în port de ceată, iarna cu șapcă (căciulă cu veacă), cîrpă la gît, bundă înfundată peste cămașă, cioareci cu manșete largi și bubou alb lung și cu părul scos afară. Cel din mijloc, ca vătuf, ține plosca de lemn cu rachiu, în mînă.

31. Femeie tînără din Mateiaș cu copil mic în brațe, la care se observă căița, ia și rochița.

32. Femeie tînără cu vălitoare pe cap, melițînd.

33. Două femei bătrîne din Bogata Olteană cu cîrpe negre, una cu bundă crepată și alta cu frijuri scurte, ambele cu șurțe de culoare închisă peste androc.

34. Bătrîni din Bogata Olteană în port de sărbătoare.

35. Bătrîni din Bogata Olteană, mergînd pe uliță, văzuți din spate, cu zechile cu clini purtate pe umeri.

36. Un fecior și o fată s-au întîlnit la nuntă la Dopca.

37. Femeie tînără din Cuciulata, la care se observă bine gă-teala capului (cu părul « în freze » și cu pomeselnecul cu veacă) și cu ornamentele de pe mîneca ici.

38. Mirii și nașii, la nunta din Dopca din 28 mai 1957, în portul de ceremonie.

39. Trei femei tinere din Cuciulata, în port de sărbătoare specific locului.

40. Bărbat din Cuciulata cu cămașă cu pumnași.

41. Pereche tînără din Comăna de Jos, ambii cu pieptare de tip făgărășenesc.

42. Bătrînă din Comăna de Jos cu căiță și pomeselnec învelit pe sub bărbie.

43. Femeie tînără din Veneția de Jos în port de sărbătoare, cu căiță și pomeselnec purtat roată peste cap, ie și două șurțuri peste androc.

44. Fete și neveste tinere, feciori și bărbați, din Veneția de Jos, în costume de sărbătoare.

45. Găteala capului (cu căiță cu conci și părul făcut « fiționi ») la o femeie tînără din Veneția de Jos.

46. Copii de vîrstă școlară, din Grid.

47. Tînăr din Veneţia de Jos cu pieptar.

48. Nevastă tînără gătită de sărbătoare, din Grid.

49. Bătrînă din Grid, cu căiţă şi pomeselnecul făcut pe sub bărbie, ie cu alesături în alb şi pieptar făgărăşenesc înfundat.

50. Două bătrîne din Grid, cu căiţă şi cu pomeselnecul făcut veacă, crătinţă neagră la spate şi şurţ « covoräsc » cu dungi verticale alese în război.

Planşe în culori

I. Femeie tînără din Mateiaş
II. Miri din Mateiaş
III. Modele de broderii din Mateiaş
IV. Tinere din Cuciulata
V. Pieptar din Veneţia de Jos

CUPRINS

ÎN COLECȚIA «CAIETE DE ARTĂ POPULARĂ»

au apărut:

T. Bănățeanu
PORTUL POPULAR DIN ȚARA OAȘULUI

C. Irimie
PORTUL POPULAR DIN ȚARA OLTULUI — ZONA AVRIG

Florea Florescu
PORTUL POPULAR DIN MOLDOVA DE NORD

I. Bielz
PORTUL POPULAR AL SAȘILOR DIN TRANSILVANIA

Florea Florescu
PORTUL POPULAR DIN MUȘCEL

N. Dunăre
PORTUL POPULAR DIN BIHOR

C. Irimie
PORTUL POPULAR DIN ȚARA OLTULUI — ZONA FĂGĂRAȘ

N. Dunăre și *M. Focșa*
PORTUL BUCIUMANILOR DIN MUNȚII APUSENI

Jenő Nagy
PORTUL POPULAR MAGHIAR DIN TRASCĂU

Romulus Vuia
PORTUL POPULAR AL PĂDURENILOR

Jenő Nagy
PORTUL POPULAR MAGHIAR DIN ȚINUTUL CALATEI

Szentimrei Judith
SCOARȚE SECUIEȘTI

Responsabil de carte: M. Epure.
Tehnoredactor: S. Malcaş.
Corector: E. Petrescu.

Dat la cules 29.04.58. Bun de tipar 20.10.58. Tiraj 4.150 ex. Hîrtie cretată de 120 gr. m². Ft. 70×100/16. Coli ed. 7,42. Coli de tipar 6,5. Ediţia I. Comanda 3972. Planşe policromii 5. A. nr. 0416. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 74/76.

Tiparul executat sub com. Nr. 546 la Întreprinderea Poligrafică nr. 4, Calea Şerban Vodă 133, Bucureşti — R.P.R.

Lei 12